

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

**Studijní obor
(kombinace):** Penitenciární péče

**Seniorky ve výkonu trestu odnětí svobody
Elderly Women Imprisoned**

Bakalářská práce: 09-FP-KSS-4081

Autor:

Jana VOBORŇILOVÁ

Podpis:

.....

Adresa:

Stínadla 1096

584 01, Ledec nad Sázavou

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Thelenová

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
83	21	25	23	32	10 + 1CD

CD obsahuje celé znění BP.

V Liberci dne:

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 15.4.2010

Jana Vobořilová

Poděkování

Chtěla bych touto formou poděkovat paní Mgr. Kateřině Thelenové za podněty, kritické připomínky, cenné rady a hlavně trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům za spolupráci při řízeném rozhovoru a v neposlední řadě také své rodině, která mi poskytla podporu.

Název bakalářské práce: Seniorky ve výkonu trestu odnětí svobody

Název bakalářské práce: Elderly Women Imprisoned

Jméno a příjmení autora: Jana Vobořilová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2009/2010

Vedoucí bakalářské práce: Mgr.Kateřina Thelenová

Resumé

Tato bakalářská práce se zabývala specifickým postavením seniorek a dalších trvale pracovně nezařaditelných žen ve výkonu trestu odnětí svobody a jejich účasti na využití volného času. V teoretické části se, po vysvětlení základních pojmů, práce věnovala charakteristice výkonu trestu odnětí svobody. Podrobněji se zaměřila na výkon trestu ve věznici s dozorem, práva a povinnosti odsouzených a následně na program zacházení. Ve druhé polovině teoretické části autorka rozpracovala specifika seniorského věku a postavení žen seniorek a dalších trvale pracovně nezařaditelných žen ve výkonu trestu. Teoretická část byla ukončena seznámením se se specializovaným oddělením pro trvale pracovně nezařaditelné ženy a specifickými postupy a způsoby zacházení s nimi. Praktická část bakalářské práce zjišťovala za pomoci řízeného rozhovoru názor odsouzených na nabídku aktivit programu zacházení. Cílem bylo zjistit, zda je výběr aktivit z pohledu respondentek ovlivněn jejich zdravotním stavem. Výsledky průzkumu ukazovaly na statisticky významný vztah mezi zdravotním stavem odsouzených a jejich výběr zájmových aktivit. Práce vyústila v návržení konkrétní aktivity - rehabilitační cvičení, která v nabídce věznice chybí.

Klíčová slova: Vězeňská služba České republiky, věznice s dozorem, výkon trestu odnětí svobody, senior, trvale pracovně nezařaditelná žena, program zacházení, volný čas, zájmová aktivita, zdravotní stav

Bachelor thesis title: Elderly Women Imprisoned

Author's name and surname: Jana Vobořilová

Academic year of submission bachelor's thesis: 2009/2010

Supervisor of bachelor thesis: Mgr.Kateřina Thelenová

Résumé:

This bachelor thesis focused on special rank of women-seniors and other imprisoned women permanently labour-nonclassifiable and their spending of the leisure time. After explanation of the essential notions, the theoretical part described characteristics of the execution of a punishment of imprisonment. It targetted the imprisonment in a stockade with supervision in more details, rights and duties of the convicted as well as the programme of treatment of offenders. In the second half of the theoretical part, the author elaborated specific features of the fathership and rank of women-seniors and other imprisoned women permanently labour-nonclassifiable. Eventually, the theoretical part was concluded with identification of a specialized compartment for the permanently labour-nonclassifiable women and specific procedures and manners of treating them. The practical part was trying to find out (with the aid of a guided dialogue) the convicted offenders' opinions of the activities offered in the programme of treatment. The goal was to detect whether the choice of activities made by the respondents was influenced by their health-condition. The results of the research showed statistically relevant relationship between the health state of the convicted and their choice of spare-time activities. The thesis resulted in proposition of a particular activity - rehabilitative exercises - which had failed in the offer of the stockade.

Keywords:

Prison service of the Czech republic, a stockade with supervision, execution of a punishment of imprisonment, permanently labour-nonclassifiable woman, a programme of treatment, leisure time, spare-time activity, health state

Name der Bachelorarbeit: Seniorinnen im Vollzug der Freiheitsstrafe

Vor- und Nachname der Autorin: Jana Vobořilová

Akademisches Jahr der Abgabe der BA: 2009/2010

Betreuende Lehrende der BA: Mgr.Kateřina Thelenová

Zusammenfassung

Diese Bachelorarbeit befasste sich mit der spezifischen Stellung der Seniorinnen und anderer dauerhaft im Vollzug der Freiheitsstrafe in Arbeit nicht eingliederbarer Frauen, und mit ihrer Teilnahme an der Freizeitgestaltung.

Im theoretischen Teil, nach der Hauptbegriffe-Erklärung, widmete sich die Arbeit der Charakteristik dem Vollzug der Freiheitsstrafe. Detaillierter orientierte sie sich auf den Vollzug im Gefängnis mit Überwachung, auf die Rechte und Pflichten der Verurteilten und anschließend auf das Programm der Behandlung. In der anderen Hälfte des theoretischen Teils arbeitete die Autorin die Spezifiken des Seniorenalters und der Stellung der Seniorinnen und anderen dauerhaft im Vollzug der Freiheitsstrafe in Arbeit nicht eingliederbaren Frauen. Der theoretische Teil wurde mit der Kenntnissnahme der spezialisierten Abteilung für die dauerhaft im Vollzug der Freiheitsstrafe in Arbeit nicht eingliederbaren Frauen und mit spezifischen Behandlungsvorgehen und -arten dieser Frauen beendet. Der praktische Teil der Bachelorarbeit stellte mittels des geleiteten Gesprächs die Anschauungen der Verurteilten auf das Angebot der Aktivitäten des Behandlungsprogramms fest. Zum Ziel wurde es festzustellen, ob die Auswahl der Aktivitäten vom Gesichtspunkt der Respondentinnen durch ihren Gesundheitsstand beeinflusst wird. Die Forschungsergebnisse zeigten auf einen statistisch bedeutenden Zusammenhang zwischen dem Gesundheitsstand der Verurteilten und der Auswahl ihrer Interessenaktivitäten. Die Arbeit mündete in den Entwurf einer konkreten Aktivität – der Rehabilitationsübung, die im Gefängnisangebot fehlt.

Stichwörter: Gefängnisdienst der Tschechischen Republik, Gefängnis mit Überwachung, Vollzug der Freiheitsstrafe, Seniorin, Behandlungsprogramm, Freizeit, Interessenaktivität, Gesundheitsstand, dauerhaft in Arbeit nicht eingliederbare Frau

Obsah

Obsah	1
Úvod	9
1 Teoretická část	11
1.1 Pojetí trestu a trestání	11
1.2 Výkon trestu odnětí svobody	12
1.2.1 Typy věznic	13
1.3 VTOS se zařazením do věznice s dozorem	14
1.4 Omezení odsouzených a jejich povinnosti	16
1.5 Práva odsouzených a jejich ochrana	18
1.6 Programy zacházení	19
1.7 VTOS u odsouzených žen	21
1.8 Specifika seniorského věku	23
1.8.1 Potřeby seniorek	26
1.9 Specifické postavení seniorek ve VTOS	29
1.9.2 Zásady výkonu trestu trvale pracovně nezařaditelných odsouzených	33
1.10 Specializované oddělení pro trvale pracovně nezařaditelné odsouzené ženy	34
1.10.1 Specifika programu zacházení se seniorkami ve VTOS	35
1.11. Shrnutí	38
2 Praktická část	40
2.1 Cíl průzkumu	40
2.2 Formulace předpokladů	41
2.3 Popis výzkumné metody	42
2.4 Výzkumný vzorek	42
2.5 Prezentace a interpretace dat	47
2.6 Ověření platnosti předpokladů	68
2.6.1 Předpoklad č. 1	68
2.6.2 Předpoklad č. 2	68
2.6.3 Předpoklad č. 3	69
2.6.4 Předpoklad č. 4	69
2.7 Shrnutí výsledků	69
Závěr	72
Návrh opatření	74
Projekt zdravotního cvičení	75
Seznam použitých zdrojů	77
Seznam příloh	80
Seznam obrázků	81

Úvod

Tato bakalářská práce, která je zaměřena na seniorky a další trvale pracovní nezařaditelné ženy ve výkonu trestu odnětí svobody, je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické.

V úvodu teoretické části se v první řadě pozastavíme nad vymezením pojmu trest a trestání. Následně se již budeme věnovat samotnému výkonu trestu odnětí svobody, okrajově Vězeňské službě České republiky, její úloze ve společnosti a organizačnímu členění.

Seniorky ve výkonu trestu odnětí svobody mají své specifické postavení. Odsouzené trvale pracovní nezařaditelné vykonávají trest odnětí svobody ve specializovaném oddělení věznice. Vedle dosažení účelu výkonu trestu sleduje toto oddělení další cíle, především udržení fyzické kondice a duševní svěžesti, při respektování zdravotního stavu či dalších změn daných věkem. S odsouzenými ženami je pracováno tak, aby měly možnost zařazení do různých typů aktivit, a nebyly úplně vyčleněny ani z aktivit pracovních, které jsou realizovány formou vhodné pracovní terapie. Samozřejmostí je důraz na zachování pracovních návyků, schopnosti sebeobsluhy, uspokojování potřeb seberealizace, udržení pocitu zodpovědnosti za další průběh vlastního života, předcházení pocitu nepotřebnosti a pasivity.

V závěru teoretické části je podrobně rozpracován program zacházení, který je stanoven pro každou odsouzenou ženu jako základní forma cílevědomého a komplexního působení.

Praktická část bakalářské práce má za úkol zjistit, o jaké aktivity mají odsouzené seniorky ve Věznici Světlá nad Sázavou největší zájem, mají-li o ně vůbec zájem, které aktivity jsou pro ně nejzajímavější a nejdostupnější s ohledem na jejich přání a zdravotní stav. Autorka práce si klade za úkol zjistit, která aktivita odsouzeným chybí, a navrhnout řešení.

Přestože potřeby všech seniorů jsou, jak je popsáno výše, principiálně totožné, postavení seniorek ve výkonu trestu odnětí svobody je v mnoha ohledech odlišné od možností v civilním životě. Úkolem této práce je zjistit, zda, a za jakých podmínek,

je možno zajistit odsouzeným ženám při dodržení zákonem stanovených podmínek výkonu trestu, aby i jejich závěrečná etapa života mohla probíhat s důstojností, s ohledem na jejich fyzický a psychický stav.

1 Teoretická část

1.1 Pojetí trestu a trestání

Každá lidská společnost si vytváří určitý systém způsobů reagování na situace, kdy nejsou dodržovány nebo jsou porušovány její základní normy a hodnoty, a kdy je ohrožena samotná její existence či fungování. Trestní právo označuje nejzávažnější sociálně deviantní druhy chování, přiřazuje jim více či méně odpovídající sankce, a stanovuje pravidla a podmínky jejich aplikace. V trestním právu jsou obsaženy nejpodstatnější hodnoty společnosti chráněné státem. Porušuje-li jedinec tyto hodnoty (např. zdraví spoluobčana nebo pravidla v oblasti ekonomického fungování společnosti), naplňuje skutkovou podstatu trestného činu. Na jeho chování je pak reagováno trestem, který představuje právní následek trestného činu.¹

Trest v trestním právu lze tedy definovat jako právní následek trestného činu, představující jeden z prostředků dosažení účelu trestního zákona, vyjadřující negativní hodnocení pachatele a jeho činu, sledující účel uvedený v trestním zákoně, ukládaný výlučně trestním soudem, jehož výkon je vynutitelný státní mocí.²

Podle právních norem je trest projevem odmítnutí určitého chování, ale fakticky se svými psychosociálními důsledky projevuje jako zavržení člověka, který se takto choval, a jeho vyloučení ze společnosti.

Specifickou podobou trestu, kterou se budeme dále zabývat v této bakalářské práci, je výkon trestu odnětí svobody. Je to represivní opatření představující fyzické omezení pachatele na osobní svobodě. Jde o univerzální trest, protože může být uložen pachateli každého trestného činu.³

¹ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2005, s. 184-185

² KRATOCHVÍL, V., KUCHTA, J., MATES, P., KALVODOVÁ, V., ZEŽULOVÁ, J., JURÁKOVÁ I. *Trestní právo hmotné*. 2003, s. 404

³ ŠÍMA, A., SUK, M. *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. 2008, s. 312

Dvojitý účel trestu odnětí svobody⁴:

1. ochrana společnosti před omezováním práv občanů kriminálním chováním jedinců nebo skupin
2. odstrašení delikventů od další kriminální činnosti, u socializovaných lidí stačí pouhá hrozba sankcí, spojená s anticipovanými pocity viny a hanby, zatímco u recidivistů jsou běžné tresty zcela neúčinné, neboť jsou na tento způsob života adaptováni

Dále se v textu budeme zabývat podrobnější charakteristikou výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS).

1.2 Výkon trestu odnětí svobody⁵

Pobyt ve vězení znamená ztrátu svobody. Z toho vyplývá strádání v oblasti mnoha dalších potřeb a práv. Vězení je sociálním prostředím, které se značně odlišuje od prostředí běžného života. Vězeň se může minimálně samostatně rozhodovat, stává se pasivním objektem působení vězeňského systému. Ztrácí na určitou dobu většinu svých rolí, které měl na svobodě. Jeho vnucenou, aktuálně dominantní rolí je role trestaného, vyloučeného ze společnosti.

Samotná Vězeňská služba působí jako nástroj realizace trestu odnětí svobody, který upravují níže uvedené právní normy. Vězeňská služba České republiky byla zřízena Zákonem č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční stráží České republiky⁶ a stanovuje oprávnění a povinnosti příslušníků a občanských zaměstnanců VS ČR.

Zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody⁷ jsou zejména upravena práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro úplnost je třeba dodat, že na výše uvedené zákonné normy navazují nařízení generálního ředitele, metodické listy, nařízení ředitelů věznic a konkrétní podmínky jsou v jednotlivých věznicích upraveny ještě

⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2008, s. 421-422

⁵ Příloha č. 2. *Právní normy upravující výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody*

⁶ Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky, ve znění pozdějších předpisů ze dne 17. listopadu 1992, s účinností od 1.1.1993, ve znění pozdějších předpisů, a je podřízena Ministerstvu spravedlnosti České republiky. Tato zákonná norma upravuje organizační členění Vězeňské služby České republiky.

⁷ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

tzv. Vnitřními řády věznic, vydanými na základě zákona. Vnitřní řád však již nemá postavení právní normy.

Trest odnětí svobody mění prožívání, uvažování i chování vězně. Vězeňské prostředí má své vlastní normy a pravidla chování více či méně odlišné od obecně platných norem. Ve vězení jsou užitečné jiné vzorce chování. Způsoby chování získané na svobodě vyhasínají, nejsou zde potřebné, někdy jsou dokonce nežádoucí a spoluvězni sankcionované. Adaptace na prostředí vězení základním způsobem mění hodnoty, normy i vzorce chování, a stává se překážkou návratu trestaného člověka do společnosti.⁸

VTOS je realizován ve věznicích, které rozlišujeme do typů. O této kategorizaci pojednává následující kapitola.

1.2.1 Typy věznic

Zařazení odsouzeného do určitého typu věznice je provedeno na základě rozhodnutí soudu a je součástí rozsudku, kterým se odsouzenému ukládá výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody.

Výkon trestu odnětí svobody je realizován ve věznicích, které se člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů⁹. Soud zpravidla zařadí pachatele trestného činu do věznice¹⁰:

- **s dohledem** pokud mu byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin
- **s dozorem** pokud mu byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele trestného činu, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin
- **s ostrahou** pokud mu byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se

⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2008, s. 422

⁹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰ [§ 56 odst. 2 písm. a),b),c),d)], Zákon č.40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zvýšenou ostrahou, a pachatele trestného činu, který byl již odsouzen pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem

- **se zvýšenou ostrahou** pokud mu byl uložen výjimečný trest, kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, kterému byl za zvláště závažný zločin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu

Dle Zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění jsou specifikovány odlišnosti výkonu trestu u některých skupin odsouzených¹¹:

- výkon trestu u mladistvých
- výkon trestu u odsouzených žen
- výkon trestu odsouzených trvale pracovně nezařaditelných
- výkon trestu odsouzených s duševními poruchami a poruchami chování
- výkon doživotních trestů
- výkon trestu u odsouzených cizinců

V rámci jedné věznice mohou být zřízena oddělení různých typů, pokud tím nebude ohrožen účel výkonu trestu.

V této práci budeme klást důraz na věznici s dozorem, na omezení, povinnosti a práva odsouzených v této kategorii.

1.3 VTOS se zařazením do věznice s dozorem

V dalších kapitolách se zaměříme pouze na věznici s mírnějším režimem střežení – dozor, protože v následující praktické části práce budou osloveny ke spolupráci respondentky specializovaného oddělení trvale pracovně nezařaditelných dozorových žen. Toto specializované oddělení pro ženy je pro celou Českou republiku pouze ve Věznici Světlá nad Sázavou.

¹¹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Do věznice s dozorem jsou soudem umísťováni odsouzení pachatelé, kterým byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a kteří již byli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatelé, kterým byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři roky a kteří dosud nebyli ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin.¹²

V prostorách věznice se odsouzení pohybují zpravidla organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. Odsouzeným, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, může ředitel věznice povolit volný pohyb uvnitř věznice, převážně k plnění pracovních úkolů.¹³

Odsouzení pracují zpravidla na nestřežených pracovištích mimo věznici, dohled nad jejich pracovní činností provádí ředitelem věznice určený zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát za hodinu. Odsouzeným, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, může ředitel věznice povolit volný pohyb mimo věznici při plnění pracovních úkolů. Dohled nad jejich pracovní činností provádí ředitelem věznice určený zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát týdně. Vlastní oděv mohou nosit jen v době návštěv, při sportu, bohoslužbách a společných akcích mimo věznici. Při společných kulturních akcích mimo věznici se musí zdržovat v dohledu pracovníka Vězeňské služby.

Návštěvy mohou odsouzení přijímat zpravidla bez dohledu zaměstnanců Vězeňské služby. Ředitel věznice může povolit jednou měsíčně opuštění věznice v souvislosti s návštěvou až na dvacet čtyři hodin, s čímž je odsouzený seznámen při zařazovací komisi, a svým podpisem toto seznámení potvrdí. Dále je seznámen, kde a po jakou dobu se může zdržovat. Odsouzeným může být povolen volný pohyb mimo věznici k docházce do školy. V době mezi večerní a ranní početní prověrkou stavu jsou ubytovny uzamčeny, během dne mohou odsouzení využít práva na volný pohyb v prostorách k tomu určených. Jednotlivé ložnice na ubytovnách se nezamýkají.

¹² [§ 56 odst. 2 písm. b)], Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹³ *Vnitřní řád věznice Světlá nad Sázavou*

1.4 Omezení odsouzených a jejich povinnosti

Veškerá **omezení** vyplývající z trestu odnětí svobody začínají u povinnosti podrobit se pravomocnému odsuzujícímu rozsudku, a následnému nástupu k výkonu trestu. Tím je omezena svoboda jako nejcennější statek každého člověka. Z toho vyplývá, že v našem trestním řádu je to, na rozdíl od některých jiných států, kde ještě existuje trest smrti, nejprísnější možný trest.¹⁴ Další omezení vězněných osob vyplývají ze samotného účelu nepodmíněného trestu odnětí svobody, shodujícího se s účelem trestu obecně. Separací odsouzených do samostatně spravovaných prostor je dosaženo ochrany veřejnosti před páčáním dalších trestných činů. Tím ovšem není stoprocentně zajištěno, že někteří nepokračují i za zdmi věznic, samozřejmě v omezené míře.

První **povinnosti** odsouzeného, která vyplývá ze zákona¹⁵, je podrobit se některým jasně daným omezením práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu odnětí svobody, nebo která by nemohla být vzhledem k výkonu trestu uplatněna.

Z těchto důvodů jsou omezena¹⁶:

1. práva a svobody na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí
2. svoboda pohybu a pobytu
3. zachování listovního tajemství
4. práva svobodné volby povolání
5. právo sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích
6. právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost
7. právo na stávku
8. právo zakládat politické strany, sdružovat se v nich vykonávat volené a jiné veřejné funkce
10. vydávat základní dispozice o nakládání se svým majetkem může pouze prostřednictvím svého advokáta, kterého pověří správou majetku
11. právo svobodné volby lékaře a zdravotnického zařízení

¹⁴ Zákon č.40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵ [§ 28], zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

¹⁶ [§ 27], zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Omezení a zbavení některých práv a svobod ve výkonu trestu odnětí svobody upravuje Zákon o výkonu trestu odnětí svobody.¹⁷

Dle citovaného ustanovení po dobu výkonu trestu odnětí svobody jsou odsouzení povinni se podrobit omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna. Tento zákon dále vyjmenovává základní práva a svobody, která jsou ve výkonu trestu odnětí svobody omezena, případně jejich výkon po dobu výkonu trestu odnětí svobody odsouzeným nepřísluší.

Povinnosti odsouzených

Dle Zákona o výkonu trestu odnětí svobody¹⁸ je odsouzený povinen ve výkonu trestu odnětí svobody například dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy pracovníků Vězeňské služby, řádně plnit pracovní úkoly v případě zařazení do zaměstnání. Další povinnosti jsou stanoveny v § 29 výše uvedeného zákona. Z nich vyplývá povinnost pracovat, pokud je odsouzený k práci zdravotně způsobilý, a byl zařazen do práce. Dále musí šetrně zacházet se svěřenými věcmi, dodržovat zásady slušného chování, zachovávat ustanovení Vnitřního řádu věznice atd.

Zásadní povinností odsouzených je hradit náklady výkonu trestu odnětí svobody. V Zákoně o výkonu trestu odnětí svobody¹⁹ jsou však stanoveny výjimky, kdy může ředitel věznice od vymáhání náhrady nákladů výkonu trestu upustit.

Pokud odsouzený odmítá své povinnosti plnit, může být, v krajním případě, jestliže neuposlechne výzvu a napomenutí zaměstnance Vězeňské služby, k tomu přinucen zákonem povolenými donucovacími prostředky. Těmi jsou například pouta, předváděcí řetízky, upínací popruhy, obušek, aerosolový rozprašovač, hmaty, chvaty, služební pes nebo služební zbraň. Těchto prostředků je samozřejmě v rámci humanizace vězeňství využíváno pouze výjimečně, není-li jiné řešení.

Odsouzeným je **zakázáno** vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, hrát hry o peníze, věci, služby, nebo jiné odměny. Nesmí nechat tetovat sebe nebo jinou osobu, je povinen podrobit se osobní prohlídce

¹⁷ [§ 27], zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

¹⁸ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

¹⁹ [§ 35], odst.2, Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

z důvodu zajištění vnitřního pořádku ve věznici, mít při sobě věc, kterou by mohl použít k narušení účelu výkonu trestu, musí strpět kontrolu všech osobních věcí. Je povinen absolvovat vstupní, periodické, mimořádné, výstupní lékařské prohlídky, včetně diagnostických a laboratorních vyšetření a očkování. Pokud onemocní, stane se mu úraz, nebo je zraněn, je povinen neprodleně toto ohlásit přítomnému zaměstnanci Vězeňské služby²⁰. Je pamatováno i na zákaz předstírat poruchu zdraví, popřípadě ho úmyslně poškodit.

1.5 Práva odsouzených a jejich ochrana

V první řadě je zákonem stanovena rovnost v právech všech odsouzených. Z toho vyplývá zákaz diskriminace osob ve stejném postavení – postavení vězně. Mezi základní práva vymezená zákonem patří právo na poskytování zdravotní péče, právo na přijímání a odesílání korespondence, na užívání telefonu, přijímání návštěv, na poskytování duchovních a sociálních služeb, právo na uspokojování kulturních potřeb, na nákup potravin a věcí osobní potřeby, právo na přijetí peněz a nakládání s nimi.²¹

Na zachovávání práv odsouzených, která mají ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou povinni dbát zaměstnanci Vězeňské služby. Pokud jsou tato práva porušena, odsouzený smí k uplatnění zákonem stanovených práv a ochraně oprávněných zájmů podávat stížnosti a žádosti orgánům příslušným k jejich vyřízení. Ředitel věznice stanoví okruh zaměstnanců Vězeňské služby, které pověří přebíráním, odesíláním a evidencí těchto písemností, a vytvoří další nutné podmínky k jejich doručení. Tím je zajištěno odeslání písemností a zabráněno, aby jiné než oprávněné osoby s nimi mohly manipulovat. S tím souvisí také úprava v Řádu výkonu trestu odnětí svobody v § 34²². Zde kompetentní orgán demonstrativně vyjmenovává mezinárodní organizace a organizace a státní orgány České republiky, kterým lze stížnosti a žádosti k uplatnění práv a oprávněných zájmů odsouzených adresovat.

²⁰ [§ 28], zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

²¹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

²² [§ 34], vyhláška č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Dozor nad dodržováním právních předpisů ve výkonu trestu odnětí svobody provádí pověřený státní zástupce Krajského státního zastupitelství, v jehož obvodu se trest vykonává. Tento státní zástupce je oprávněn v kteroukoliv dobu navštěvovat místa výkonu trestu, hovořit s odsouzenými bez přítomnosti jiných osob, prověřovat soulad příkazů a rozhodnutí Vězeňské služby týkající se výkonu trestu se zákony a jinými právními předpisy, nebo nařídit, aby osoba, která je ve výkonu trestu držena nezákonně, byla ihned propuštěna.²³

Velmi zásadní je právo na poskytování právní pomoci advokátem. Ten má oprávnění v mezích svého zmocnění vést s odsouzeným korespondenci a hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby.²⁴

V následující kapitole se seznámíme s programem zacházení, kterým se stanoví konkrétně formulovaný cíl výchovného působení na odsouzeného.

1.6 Programy zacházení

Programy zacházení, dříve resocializační programy, jsou jednou z nejdůležitějších součástí výkonu trestu odnětí svobody. Už změna názvu tohoto institutu v novele Zákona o výkonu trestu odnětí svobody²⁵ naznačuje, jak již také bylo výše uvedeno, že resocializace ve výkonu trestu je záležitost velice obtížná, a v plné míře těžko dosažitelná. Základní podmínkou účinného zacházení s odsouzenými je kvalitní pečlivá příprava této činnosti.

Nejprve je nutné zmapovat bio-psycho-socio-duchovní stav, v němž se jednotlivý odsouzený nachází v době svého nástupu do výkonu trestu odnětí svobody. Děje se tak v týmové spolupráci lékaře, psychologa, speciálního pedagoga, sociální pracovníce, popřípadě i duchovního při zpracování komplexní zprávy o odsouzeném, s ohledem na délku jeho trestu, charakterové vlastnosti a příčiny trestné činnosti²⁶.

²³ [§ 78], Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

²⁴ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

²⁵ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

²⁶ Příloha č.6. *Projekt*, příloha č.7. *Jóga*, příloha č.8. *Evidence docházky*

Zpráva musí obsahovat následující fakta²⁷:

1. základní data o osobě odsouzeného, trestném činu a uloženém trestu
2. o předchozích zločinech a trestech
3. lékařská doporučení
4. upozornění na nutná omezení a zdravotní rizika ve vztahu k pracovním, vzdělávacím, sportovním a dalším důležitým aktivitám
5. psychologickou charakteristiku včetně jeho postojů ke spáchanému trestnému činu, případně i oběti
6. o uloženém trestu

Na odstranění, překonání nebo alespoň zmírnění podstatných rizik a problémů, obtíží a překážek, které v začátku trestu odnětí svobody brání budoucí dobré reintegraci odsouzeného do společnosti, je následně zaměřen program zacházení.

Odsouzenému je nabídnut výběr aktivit programu zacházení, z nichž si může zvolit ten, který mu nejlépe vyhovuje. Pokud si nevybere, je mu určen program minimální. Program zacházení obsahuje časově rozvržený sled vhodných činností (aktivit odsouzeného za odborného vedení vězeňských pracovníků), sledujících dosažení pozitivních změn v chování a osobnosti odsouzeného. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účast na vzdělávání, speciálně výchovných aktivitách, zájmových aktivitách a v neposlední řadě také zaměření se na oblast utváření vnějších vztahů. Programy zacházení jsou pravidelně vyhodnocovány a aktualizovány v souladu s vývojem osobnosti odsouzeného, změnami jeho chování a jednání. Jsou také základním podkladem pro návrh na přeřazení odsouzeného do věznice jiného typu.²⁸

Obsahem dalších kapitol je problematika výkonu trestu odnětí svobody se zaměřením na výkon trestu žen obecně, seniorek a dále se zaměřením na specializované oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné.

²⁷ Interní materiál VS ČR skl.č.256

²⁸ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

1.7 VTOS u odsouzených žen

Výkon trestu odnětí svobody u odsouzených žen rozpracovává vyhláška č. 345/1999 Sb., a následně věznice ve svém Vnitřním řádu, kterým se odsouzené ženy řídí.²⁹ Vnitřní řád a obsah formy zacházení s odsouzenými ženami, zásadně přihlíží k psychickým a fyziologickým zvláštnostem žen, stejně tak i k zvláštním potřebám těhotných žen, žen krátce po porodu a kojících matek.

V ubytovnách odsouzených žen se vytváří podmínky pro praní osobního prádla. Věznice se dle svých finančních možností snaží zajistit na vybraná oddělení automatické pračky. Nákup pracích prostředků si zajišťují samy odsouzené ženy. Dále věznice poskytuje zapůjčení šicího stroje na provádění drobných oprav, avšak pouze osobních věcí. V neposlední řadě mají odsouzené ženy prostor i pro denní koupání. Při úpravě zevnějšku odsouzených se umožňuje používání vlastních kadeřnických spotřebičů (fén, kulmofén). Není povoleno mít ve vlastním držení kadeřnické nůžky z důvodu bezpečnosti – je možné je použít jako zbraň. Úprava vlasů se neomezuje, k tomuto účelu mohou mít u sebe vlastní potřebné kosmetické přípravky, ovšem s výjimkou tlakových nádob.

Vlastní oděv a obuv mohou nosit odsouzené ženy ve věznici s dozorem v mimopracovní době podle svého uvážení, v době návštěv, v pracovní době pouze pokud se věnují sportovním aktivitám.³⁰

Podmínky výkonu trestu odnětí svobody žen a mužů se v některých bodech liší, stejně jako dopad uvěznění muže nebo ženy na rodinu je rozdílný. Ještě v nedávné době byl muž brán jako živitel rodiny, žena se starala o domácnost a děti. V současné době se tyto role prolínají, žena je však stále jakýmsi pilířem rodiny. Je-li uvězněn muž, rodina strádá především po finanční stránce, role ženy – matky, která je umístěna do VTOS, je však prakticky nezastupitelná nejen z finančních důvodů, ale především ve vztahu k nezletilým dětem. Muž jim většinou není schopen zajistit potřebnou péči, v mnoha případech je také ve VTOS. Děti jsou potom umísťovány do kojeneckých ústavů, dětských domovů či náhradní rodinné péče. Dochází k rozpadu rodinných vazeb, často tyto děti zůstávají v domovech až

²⁹ Vyhláška 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

³⁰ Vyhláška 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

do své plnoletosti, do primární rodiny se již nevrací. V dnešní době zákon pamatuje i na případy, kdy je matka umístěna do vězení společně s dítětem, aby bylo zabráněno jeho citovému strádání a rozpadu vazeb na matku.³¹

Ve Věznici Světlá nad Sázavou³² je pro celou Českou republiku, jediné specializované oddělení pro výkon trestu matek s nezletilými dětmi. Pro přijetí na toto oddělení jsou stanovena poměrně přísná kritéria výběru. Jsou sem umísťovány odsouzené ženy, které nebyly omezeny v rodičovské odpovědnosti, řádně pečovaly o své dítě, mají finanční zajištění nákladů dítěte ve výkonu trestu a kladné stanovisko orgánu sociálně právní ochrany dětí. Důležitý je také věk dítěte. Odsouzené by měl skončit trest do dovršení tří let věku dítěte, nejvýše do pěti let. Kromě povinných aktivit programu zacházení specifických pro toto oddělení se odsouzené se svými dětmi účastní četných extramurálních aktivit mimo věznici. Jedná se zejména o vycházky po Světlé nad Sázavou, návštěvy kulturních akcí, ZOO, výlety vláčkem či opékání buřtů a v zimě sáňkování.

K VTOS nejsou odsouzeny ženy pouze mladistvé či v produktivním věku, do věznice jsou za svůj trestný čin umístěny i ženy v seniorském věku. (Dvě nejstarší se nacházejí ve Věznici Světlá nad Sázavou, jedna je odsouzena za vraždu, druhá za justiční vraždu). U ostatních se převážně jedná o trestné činy krádeže, podvodů. Kriminální aktivita s věkem klesá, a to výrazněji u mužů než u žen. Zatímco u mužů ve věku 60 let klesá kriminální aktivita proti průměrné hladině 5-7x na 15-20%, u žen 3-4x na 25-30%. Kriminalita žen je podstatně nižší, ale udržuje se do vyššího věku, což je dáno i její povahou, odlišnou od kriminality mužské.³³

Z výše uvedených důvodů se další kapitola bakalářské práce zaměří na popis specifik tohoto věku. K nim je nutné přihlížet při vypracovávání komplexní zprávy odsouzené a zohlednit je při plánování jejího individuálního programu zacházení.

³¹ [§ 91], Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

³² Příloha č.3. *Věznice Světlá nad Sázavou*

³³ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerotopedagogika*. 2004, s. 74

1.8 Specifika seniorského věku

Stáří je označením pozdní fáze ontogeneze, přirozeného průběhu života. Je důsledkem a projevem geneticky podmíněných involučních procesů modifikovaných dalšími faktory. Je spojeno s řadou významných změn sociálních.³⁴ Během vývoje lze sledovat změnu lidských fyzických a psychologických znaků, charakterizujících střední věk, ve znaky charakterizující stáří. Z tohoto důvodu je velice nesnadné určit dobu, kdy se člověk definitivně stane starým.

Stáří samo o sobě není choroba, ovšem v průběhu stárnutí dochází k rekapitulaci nepříznivých vlivů. Tím přibývá nemocných lidí. Staré lidi trápí nejenom somatické nemoci, ale i duševní potíže, které nejsou vždy správně diagnostikovány. Zdraví má ve stáří jiné dimenze – za zdravého člověka lze považovat takového, který netrpí žádnou zjevnou chorobou, necítí se nemocný, a je soběstačný.³⁵

Kalendářní stáří

Kalendářní stáří je vymezeno dosažením určité, předem stanovené věkové hranice. Neexistuje žádné spolehlivé měřítko stárnutí. Většina gerontologů označuje za počátek stárnutí věk šedesát až pětasedesát let. V tomto věku již dochází k oslabení fyzických i psychických procesů, ke zhoršování jednotlivých funkcí však může docházet již v mladší dospělosti.³⁶

Procesy biologického, sociálního a psychologického stárnutí jsou na sobě závislé, vytváří reciproční vztahy, a zároveň na sebe vzájemně působí.³⁷

Badatelé dokazují, že některé složky stárnutí, jako je například fyzická ontogeneze, jsou zcela mimo volní kontrolu člověka, zatímco jiné, především kognitivní generativita, závisí na člověku samém. V obecné rovině jde o novou formulaci starého rčení, že lidé musí co nejlépe naložit s tím, co je jim od narození dáno.³⁸

³⁴ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerotopedagogika*. 2004, s. 18

³⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 449

³⁶ STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. 1999, s. 43

³⁷ STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. 1999, s. 43

³⁸ STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. 1999, s. 44-45

Postoj současně společnosti ke stáří a starým lidem je spíše negativní. Stáří je chápáno jako období, kdy může člověk pouze chátrat, v nejlepším případě si zachovává část toho, co získal dříve. Mladší generace ztrácí vědomí kontinuity všech generací, které se udržovalo společným soužitím rodinných příslušníků různého věku. Stáří z tohoto pohledu nemá žádné hodnotné kompetence a v závislosti na tom ani přijatelný sociální status.

Ve vězení se setkáváme vlastně s obojím pohledem mladší generace. Na jednu stranu se seniorky stávají oběťmi ageismu a „šikany“ z důvodu jejich finanční nezávislosti díky jejich pravidelnému příjmu důchodu. Mladší „kolegyně“ je verbálně, často i fyzicky napadají. Jejich tělesný handicap a důvěřivost zneužívají, nutí je k zásobování tabákem, kosmetiky, ale i potravin. I přes zvýšenou pozornost všech zaměstnanců není možné tomuto chování předejít. Na druhou stranu se ale setkáváme i s postojem opačným, kdy mladší generace se až úzkostlivě snaží seniorkám pomáhat, radit jim a „opečovávat“ je.

Biologické stáří

Biologické stáří je vyjádřením celkového stavu lidského organismu. Tyto změny probíhají na fyziologické úrovni, postihují tělesné tkáně a orgány, avšak neprobíhají u každého člověka stejně. Jednotlivé systémy v těle zaznamenávají zpomalení a oslabení dřívějších funkcí a pokles biologických adaptačních mechanismů. Dále je to označení konkrétních změn, zpravidla těsně propojených se změnami způsobenými chorobami, které se vyskytují s vysokou četností převážně ve vyšším věku. Stárnutí je poslední fáze lidského vývoje, kterou prožívá každý člověk, ať zdravý, nemocný či handicapovaný.³⁹

Stárnutí s sebou nese zhoršení tělesného i duševního stavu, závisí na interakci dědičných předpokladů a následků různých vlivů prostředí, které se v těle stárnoucího člověka postupně nashromáždily. Mezi tělesné změny patří změna vzhledu, úbytek svalové hmoty, změny termoregulace, činnosti smyslů, změny na kloubech, srdci, zažívacím traktu, ale i změny sexuální aktivity.⁴⁰

³⁹ STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. 1999, s. 22

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 449

Pro odsouzené ženy se zdravotními, psychickými problémy či fyzickým handicapem je ve VTOS zřízeno speciální ubytování na oddělení, které je umístěno v dosahu lékaře, vězeňské služby a vychovatele, tak aby v případě potřeby byla zajištěna okamžitá pomoc. Toto oddělení je vybaveno speciální zdravotní sanitou a rehabilitačními pomůckami, je zde zajištěna donáška stravy až na jednotlivé ložnice dle potřeby, neomezená možnost praní prádla a bezbariérový přístup.

Psychické stáří

Psychické změny ve stáří závisí na biologických i sociokulturních vlivech. Tyto změny se projevují individuálně, individuálně rozdílná je dynamika i způsob reakce člověka. Staří lidé jsou pomalejší, prodlužují se časy na zpracování informací a rozhodování. To může představovat stresové situace. Na druhou stranu jsou rozváznější a trpělivější. Starý člověk se musí mnohem více soustředit, což je spojeno se zhoršením sluchu a zraku.⁴¹ Ve stáří dochází k útlumu a zpomalení paměťových procesů, ke zhoršení zpracování a uchování nových informací.⁴² Psychickými změnami je i nedůvěřivost, nízká sebedůvěra, emoční labilita, obtížné osvojování nových věcí.⁴³

Starý člověk hůře chápe nové situace, obtížně se učí novému, a proto se také novému hůře přizpůsobuje. Stáří dává přednost rutině a stereotypu, neboť novoty představují náročnost na zpracování, a obtížnější adaptaci na tyto situace. Senioři často ztrácejí zájem o své okolí, ve větší míře se koncentrují na sebe, na své psychické i tělesné procesy, mají větší sklon k sebepozorování.⁴⁴ Bývají citově labilnější a své emoční projevy hůře ovládají, mají sklon k depresím a úzkostem, jsou velmi často emočně ovlivnitelní.⁴⁵

Sociální stáří

Sociální stáří je dáno změnou rolí, životního způsobu a ekonomickou zajištěností. V tomto smyslu je chápáno jako sociální událost.⁴⁶ Od starých lidí

⁴¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 451

⁴² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 452

⁴³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 454

⁴⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 454

⁴⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 456

⁴⁶ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerotopedagogika*. 2004, s. 19

společnost očekává charakteristické chování, které je přiměřené určitému biologickému věku.

Staří lidé bývají často izolováni ve svém soukromí, ubývá jejich sociálního kontaktu, ulpívají především na rodině a nejbližším okolí. Tento postoj je často upevňován zhoršením sluchu a zraku. Představuje zátěž, na kterou tito lidé většinou reagují uzavíráním se do svého soukromí. Vnější svět je pro ně velmi rychlý, přetechnizovaný, nerozumí mu. Společnost jim nabízí pouze omezené role a kompetence. Největším problémem v sociální oblasti starých lidí je jejich izolace, osamělost a opuštěnost.⁴⁷

Senioři, přestože mají mnohé rysy společné, se tak velmi liší jak ve své zdatnosti a životních podmínkách, tak ve svých potřebách a nárocích. Přes oprávněnost specifického zájmu o seniory jako věkovou skupinu, přes existenci specifických problémů a potřeb seniorského věku, jsou jednotliví senioři až do nejzazšího věku především sami sebou, a pak teprve starými lidmi.⁴⁸ Nezbytný je důsledně individuální přístup respektující v každém člověku až do pozdního věku jeho neopakovatelnost a jedinečnost.⁴⁹ A to platí i pro VTOS.

1.8.1 Potřeby seniorek

V této kapitole budeme analyzovat změny v potřebách člověka, ke kterým ve stáří dochází⁵⁰ :

1. dříve dostatečně saturované potřeby mohou být ve stáří pociťovány jako deficitní (např. bezpečí), zatímco u jiných se může projevit nadbytek (např. volný čas)
2. dochází k akcentaci jiného rozměru dané potřeby (například seberealizace je více spojena s koníčky)
3. propojení určitých typů potřeb zesiluje (např. bezpečí je více spojováno s fyzickou pohodou), u jiných naopak může oslabovat (ekonomické zajištění není spojeno se seberealizací v zaměstnání), nebo zajištění jedné z potřeb

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 460

⁴⁸ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerotopedagogika*. 2004, s. 37

⁴⁹ MÜHLPACHR, Pavel. *Gerotopedagogika*. 2004, s. 37

⁵⁰ NEŠPOROVÁ, Olga. SVOBODOVÁ, Kamila. VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Zajištění potřeb seniorů s důrazem na roli nestátního sektoru*. 2008, s. 27

neguje potřebu jinou (přestěhování do domu s pečovatelskou službou může zvýšit pocit bezpečí, ale může narušit sociální vazby)

Stáří je charakteristické poklesem potřeby změny a vzestupem potřeby jistoty a stability. Nástup do výkonu trestu odnětí svobody sebou nese přizpůsobení novému, organizovanému režimu věznice, novému neznámému prostředí a cizím lidem, jak spoluodsouzeným, tak i zaměstnancům. Zpracování informací a rozhodování, resp. volba adekvátní reakce, vyžaduje delší dobu a už jenom fakt, že musí o něčem rozhodnout, něčemu se přizpůsobit, často pro ně představuje zátěžovou situaci.⁵¹ Vzhledem k tomu, že vězeňský řád je polovojenský a většina senierek je prvotrestaných, ve většině případů, při nástupu do výkonu trestu, překonávají adaptační problémy právě kvůli zmiňovaným změnám.

V následujícím textu budou analyzovány jednotlivé potřeby formulované Abrahamem Maslowem a to s ohledem na VTOS.⁵²

Potřeba sociálního kontaktu a způsob jejího uspokojování

Kontakt s lidmi je pro seniory důležitý, ale musí být přiměřený z hlediska kvality i kvantity. Staří lidé preferují kontakty se známými lidmi, které je příliš nezatěžují.⁵³ Tuto potřebu zpravidla uspokojuje rodina a přátelé z blízkého okolí. Ti vytvářejí člověku sociální teritorium, proto je pro seniory velmi stresující každá změna bydliště.

Tyto potřeby jsou ve výkonu trestu narušeny tím, že dochází k diametrální změně prostředí, opuštění bydliště, úplné ztrátě soukromí, omezení komunikace s rodinou, ale hlavně k nedobrovolnému výběru lidí, se kterými se musí dvacet čtyři hodin denně setkávat. Většina odsouzených senierek tuto zátěž nevydrží, a k nástupu trestu jsou často přemístěny až po stabilizaci jejich psychického stavu v psychiatrické léčebně v Brně.

Zatímco v domácím prostředí se senioři mohou stát izolovanými a postrádat společenské kontakty, ve věznici vzniká opačný problém. Vysoká koncentrace osob na relativně malém prostoru (ubytovna či ložnice) vede k větší potřebě soukromí a touze mít prostor sám pro sebe.

⁵¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 443

⁵² Příloha č.1. *Maslowská Pyramida potřeb*

⁵³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 460

Potřeba komunikace

Součástí sociálního kontaktu je komunikace, vzájemné dorozumívání, výměna informací. Mezi specifické znaky komunikace starých lidí patří nedoslýchavost, která u starých lidí vyžaduje mnohem větší úsilí, a proto více unavuje. Takový člověk nestačí všechno zachytit a často sdělení nerozumí. Vzhledem k tomu může reagovat neadekvátně. Tímto se zvyšuje napětí a nedůvěra starých lidí.

Komunikaci zatěžuje zvýšená psychosomatické zpomalení, člověk potřebuje delší dobu, aby sdělenou informaci zpracoval a také delší časový úsek na vyjádření odpovědi. Ve větší míře narušuje kontakt s mladší generací, která nemá dostatek času a trpělivost. Staří lidé často trpí poruchami paměti a v důsledku toho si obtížně vybavují potřebné slovní výrazy, hůře si vzpomínají na jména, ale i nedávné situace.⁵⁴

Senioři mívají tendenci komunikovat prostřednictvím tělesných potíží. Činí tak proto, že se jim nedaří upoutat pozornost jiným způsobem a nebo jiný způsob, jak iniciovat kontakt není efektivní. Nejde o simulaci, ale o potřebu upoutat zájem blízkého eventuálně jakéhokoliv člověka.

Potřeby citové jistoty a bezpečí

Jistota a bezpečí se stává významnější hodnotou, než byla dřív. Starý člověk si uvědomuje úbytek svých sil i kompetencí. Přestává si důvěřovat a směřuje se s určitou závislostí na jiných lidech. tato závislost však v některých případech posiluje pocit bezpečí. Starý člověk se celkově cítí mnohem více ohrožen a někdy nejde jen o přecitlivělost, ale o reálné riziko (onemocnění, ovdovění ...).⁵⁵

Starý člověk se fixuje na rodinu, děti a vnuky, je nejistý, a proto potřebuje neustálé potvrzování existence citového vztahu a své pozice v rodině, která je pro něj důležitým zázemím.

Potřeby, které samozřejmě provází život člověka obecně, ovšem právě ve stáří a při určité ztrátě soběstačnosti mohou být zevnějšku narušovány. Je důležité zachovávat důstojnost a respekt v jednání se seniory, a to zejména se seniory s vážnějším zdravotním či jiným omezením. Zmiňované potřeby jsou

⁵⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 461-462

⁵⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 455-456

vnímány primárně jako obecně lidské, a až sekundárně jako potřeby seniorů. Jedná se o potřeby, které by měly být naplňovány ve společnosti obecně.

Tělesné potřeby

Staří lidé se na některé tělesné potřeby více soustředí. Nejčastější stížnosti a negativní pocity se u starších lidí objevují v oblasti příjmu potravy, ve vyprazdňování, a také ve vitálních potřebách. Velmi častá je i frustrace v oblasti spánku, protože často trpí nespavostí a únavou. Ostatní tělesné potřeby jako hydratace, aktivita a sexuální potřeby zůstávají v pozadí.⁵⁶

Staří lidé jsou celkově pomalejší, prodlužují se jejich reakční časy. Zpomalení tempa se projevuje i v celkové těžkopádnosti. Zvýšená pomalost je podmíněna biologickými změnami, ale mohou přispívat i psychogenní zátěže.⁵⁷

Základní tělesné potřeby jsou ve výkonu trestu zabezpečeny. Seniorky se zdravotními problémy jsou umísťovány na specializované oddělení pro imobilní odsouzené, kde jim je věnována ze strany personálu zvýšená pozornost. Jedná se především o častější návštěvy lékaře, a hlavně o donášku stravy na ubytovnu.

Bohužel vnitřní řád věznice je striktní a platný pro všechny věkové kategorie a z tohoto důvodu jsou i seniorky povinny ho dodržovat. Časový rozvrh dne nepovoluje ležení či spaní během dne, přesto většina zaměstnanců přihlíží k věku a aktuálnímu zdravotnímu stavu žen.⁵⁸

Dále se seznámíme se specifickým postavením a zásadami ve VTOS, v kategoriích trvale pracovně nezařaditelných a seniorek. K této věkové skupině je nutný individuální přístup ze strany zaměstnanců a aplikování určitých sociálních dovedností jako např. umění naslouchat, empatie, trpělivost a rozvážnost.

1.9 Specifické postavení seniorek ve VTOS

Kategorie trvale pracovně nezařaditelných, do které jsou zařazované odsouzené seniorky, poživatelky starobního i invalidního důchodu, je definována

⁵⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 449

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 2000, s. 453

⁵⁸ *Vnitřní řád věznice Světlá nad Sázavou*

ustanovením § 69 Zákona č. 169/1999 Sb., O výkonu trestu odnětí svobody. Odstavec první stanoví, že odsouzeným trvale pracovně nezařaditelným je odsouzený⁵⁹:

- a) který je starší 65 let a pokud sám nepožádá o zařazení do práce
- b) který byl uznán invalidním ve třetím stupni
- c) jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení

Právní normy upravující výkon trestu odnětí svobody nikde nedefinují termín senior. Tyto normy ani výslovně neupravují specifické postavení odsouzených staršího věku. V souladu s právní úpravou postavení trvale pracovně nezařaditelných odsouzených označíme za seniorku takovou odsouzenou ženu, která je starší 65 let, pokud sama nepožádá o pracovní zařazení.

Právní postavení seniorek se nijak neodlišuje od pozice ostatních odsouzených trvale pracovně nezařaditelných. Přesto zde existuje řada specifik, která odlišují podmínky výkonu trestu seniorek a ostatních trvale pracovně nezařaditelných odsouzených žen.

Významným rozdílem je jejich ekonomická situace. Zatímco v občanském životě představují staří lidé většinou nižší sociální vrstvu, ve výkonu trestu odnětí svobody je tomu naopak. Lze konstatovat, že seniorky patří k nejbohatším vězňům. Tato situace je dána skutečností, že drtivá většina seniorek je poživatelkou starobního důchodu, přičemž výše starobního důchodu je většinou výrazně vyšší než odměna za práci, kterou si mohou pracovně zařazené odsouzené vydělat. Pro porovnání je třeba uvést, že většina zaměstnaných odsouzených je zařazena do první platové skupiny, která představuje hrubou mzdu ve výši 4.500,- Kč. Oproti tomu je výše starobního důchodu, který navíc není nijak zdaněn, výrazně vyšší. Účtovaná výše nákladů výkonu trestu se stanoví v maximální výši 1.500,- Kč/měsíčně.⁶⁰ V praxi to tedy znamená, že odsouzené seniorce se odečte z důchodu částka 1.500,- Kč, a pokud dotyčná nemá jiné pohledávky, zbytek důchodu představuje jakési kapesné.

⁵⁹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁰ [§ 8, odst.2], Vyhláška č. 10/2000 Sb., MS o srážkách z odměny osob, které jsou ve VTOS, o výkon rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob, ve znění pozdějších předpisů

Jiná situace navíc nastává v případě, kdy je odsouzená zařazena do terapeutického programu s hodinovou dotací alespoň 21 hodin/týdně. V takovém případě je tato seniorka osvobozena od povinnosti platit náklady výkonu trestu, a ze starobního důchodu se jí nestrhává nic.

Seniorky se proto velmi často stávají „oběťmi svých důchodů“. Mladší a fyzicky silnější spoluodsouzené od nich vyžadují, pod pohrůzkou násilí a nadávek, nákupy - především kávy a tabáku.

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody zmiňuje jako důležitou specifičnost trvale pracovně nezařaditelných **omezenou možnost uložení kázeňského trestu**. Trvale pracovně nezařaditelným odsouzeným mohou být uloženy jen tyto kázeňské tresty⁶¹:

1. důtka
2. snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 2 kalendářních měsíců, na rozdíl od ostatních, u kterých je tato doba 3 měsíční
3. zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce
4. propadnutí věci
5. umístění do uzavřeného oddělení až na 14 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení, u ostatních odsouzených je tato doba až 28 dní
6. celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 10 dnů, u ostatních odsouzených je umístění na 20 dní
7. umístění do samovazby až na 10 dnů, u ostatních odsouzených je umístění na 20 dní
8. odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny

U trvale pracovně nezařaditelných odsouzených není v kázeňské pravomoci zaměstnanců VS povoleno ukládat pokutu. Výčet kázeňských trestů je plně totožný s kázeňskými tresty určenými pro mladistvé.⁶²

⁶¹ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

⁶² Vyhláška 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Další specifikum trvale pracovně nezařaditelných odsouzených zmiňuje Řád výkonu trestu odnětí svobody. U odsouzených ve standardním výkonu trestu odnětí svobody se počítá s ubytovací plochou 4 m², pro odsouzené trvale pracovně nezařaditelné je počítáno s plochou 6 m².⁶³ Tento rozdíl je dán především tím, že pro ubytování trvale pracovně nezařaditelných odsouzených nelze využívat patrové postele, na jednotlivých ložnicích mají válendy.

Zákonné ustanovení vyhlášky stanoví Vězeňské službě za povinnost realizovat výkon trestu odnětí svobody u trvale pracovně nezařaditelných zásadě ve specializovaných odděleních věznic zřízených Generálním ředitelem Vězeňské služby.⁶⁴

Pro lepší porozumění a orientaci v problematice trvale pracovně nezařaditelných žen uvádíme vymezení „pracovních kategorií“ dle nařízení⁶⁵, které se opírá o Zákon o důchodovém pojištění⁶⁶, ve kterém byla zavedena třístupňová invalidita (invalidita třetího, druhého a prvního stupně). Současně byla místo plného invalidního a částečného invalidního důchodu zavedena jedna dávka, a to **invalidní důchod** (pro invaliditu třetího, druhého nebo prvního stupně). Pojištěnec je invalidní, jestliže z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu nastal pokles jeho pracovní schopnosti nejméně o 35 %.

Jestliže pracovní schopnost pojištěnce poklesla⁶⁷:

- nejméně o 35 %, avšak nejvíce o 49 %, jedná se o **invaliditu prvního stupně**
- nejméně o 50 %, avšak nejvíce o 69 %, jedná se o **invaliditu druhého stupně**
- nejméně o 70 %, jedná se o **invaliditu třetího stupně**

Zdravotní stav posoudí podle podkladů ošetřujícího lékaře posudkový lékař, který stanoví rozsah invalidity. Na základě jeho posouzení je zaslána žádost na Českou správu sociálního zabezpečení podle místa trvalého bydliště.

⁶³ Vyhláška 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁴ Vyhláška 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁵ Nařízení generálního ředitele (NGŘ) 15/2001, ve znění pozdějších předpisů, Vyhláška č. 10/2000 Sb. MS o srážkách z odměny osob, které jsou ve VTOS, o výkon rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁶ Zákon č. 306/2008 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁷ [§ 39], Zákon č. 306/2008 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Starobní důchod

Na starobní důchod má pojištěnec nárok, pokud získal potřebnou dobu pojištění a dosáhl stanoveného věku. Podmínky jsou uvedeny v Zákoně o důchodovém pojištění⁶⁸. Starobní důchod se přiznává nejdříve ode dne podání žádosti, za den vzniku nároku se považuje den, od kterého je důchod přiznán. Pojištěnec má nárok na řádný starobní důchod, jestliže získal dobu pojištění⁶⁹:

- nejméně 25 let a dosáhl aspoň věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod nebo
- 15 let a dosáhl aspoň 65 let věku

Všechny jmenované „kategorie“ spadají ve VTOS do námi zkoumané skupiny osob trvale pracovní nezařaditelných.

1.9.2 Zásady výkonu trestu trvale pracovní nezařaditelných odsouzených

Odsouzení trvale pracovní nezařaditelní (z důvodu věku či zdravotních omezení) vykonávají trest zásadně ve specializovaných odděleních věznic, které zřizuje generální ředitel Vězeňské služby, a vězni zařazení do tohoto specializovaného oddělení jsou umísťováni odděleně – je zohledňován typ věznice určené soudem. Podle rozhodnutí lékaře se zajišťuje zdravotní a rehabilitační péče a na základě vlastní žádosti a se souhlasem lékaře může vykonávat vhodnou pracovní činnost. Potřeba oddělení uvedené specializace objektivně přibývá jednak vzhledem k nárůstu věku odsouzených k trestu odnětí svobody (případně recidivy a s tím spojených dlouhých trestů) a také v důsledku zanedbání péče o vlastní zdraví u některých skupin pachatelů trestné činnosti (včetně vedení rizikového způsobu života poškozujícího zdraví).⁷⁰

Jsou-li ve specializovaném oddělení umístěni odsouzení zařazení do různých základních typů věznic, musí být ubytováni odděleně podle základních typů věznice tak, aby méně narušení odsouzení vykonávali trest odděleně od více narušených.

⁶⁸ Zákon č. 306/2008 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁹ [§ 29], Zákon č. 306/2008 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁰ ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana*. 2008, s. 110

Do cel a ložnic se odsouzení umísťují s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu na základě doporučení ošetřujícího lékaře, přičemž nekuřáci musí být na vlastní žádost vždy ubytováni odděleně od kuřáků. Na návrh ošetřujícího lékaře nebo na vlastní žádost a se souhlasem tohoto lékaře mohou vykonávat vhodnou pracovní terapii uvnitř věznice, výjimečně i mimo věznici. Prověrka početního stavu se provádí přímo na celách a ložnicích, podle rozhodnutí a pokynů lékaře se zajišťuje rehabilitační péče, pokud to podmínky ve věznici umožňují. Věznice nabízí odsouzeným účast na vhodných kulturně výchovných a zájmových aktivitách.⁷¹

Pokud ošetřující lékař věznice naordinuje odsouzené trvale pracovní nezařaditelné dietní stravu, tato se jí připravuje. Pokud odsouzená je imobilní, a dle lékařského posudku není schopna přesunu do společné jídelny, je jí zajištěna donáška na ubytovnu. Věznice, ve kterých je zřízeno specializované oddělení pro výkon trestu trvale pracovní nezařaditelných odsouzených, disponují technickým zázemím, které je vyhovující pro přípravu naordinované dietní stravy.

1.10 Specializované oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné odsouzené ženy

Odsouzené trvale pracovní nezařaditelné vykonávají trest odnětí svobody ve specializovaném oddělení Věznice Světlá nad Sázavou.

Vedle dosažení účelu výkonu trestu sleduje činnost specializovaného oddělení další cíle. Především je to udržení fyzické kondice a duševní svěžesti při respektování zdravotního omezení a tělesných, psychických a sociálních změn daných věkem či zdravotním omezením. S odsouzenými ženami je pracováno tak, aby měly možnost zařazení do různých typů aktivit, a nebyly úplně vyčleněny ani z aktivit pracovních, které jsou realizovány formou vhodné pracovní terapie. V neposlední řadě je kladen důraz na zachování pracovních návyků, schopnosti sebeobsluhy, uspokojování potřeby seberealizace, udržení pocitu zodpovědnosti za další průběh vlastního života, předcházení pocitů nepotřebnosti a pasivity.

⁷¹ Vyhláška 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Postup při umisťování na specializované oddělení

Osoby trvale pracovně nezařaditelné se umísťují na ložnice s přihlédnutím k jejich zdravotnímu stavu na základě doporučení lékaře. Jsou-li ve specializovaném oddělení umístěny odsouzené ženy zařazené do různých typů věznic (dohled, dozor, ostraha), musí být ubytovány odděleně. Na návrh ošetřujícího lékaře nebo na vlastní žádost a se souhlasem tohoto lékaře může trvale pracovně nezařaditelná odsouzená vykonávat vhodnou pracovní terapii uvnitř věznice, výjimečně i mimo věznici.

Odsouzená žena s těžkým zdravotním postižením má právo na zajištění přiměřených podmínek umožňující důstojný výkon trestu.

1.10.1 Specifika programu zacházení se seniorkami ve VTOS

K dosažení účelu výkonu trestu věznice stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Komplexní zpráva je shrnutím výsledků psychologického, pedagogického, případně lékařského posouzení a jiných dostupných materiálů k osobě odsouzeného; její obsah je důvěrný.⁷²

Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle. Tomu odpovídá i způsob a četnost hodnocení odsouzeného.⁷³

Na specializovaném oddělení pro trvale pracovně nezařaditelné ženy jsou uplatňovány specifické výchovné postupy a způsoby zacházení individuálního a skupinového charakteru, včetně sociálního učení. Nabídka aktivit je koncipována tak, aby se předešlo jednotvárnému pasivnímu a monotónnímu trávení času.⁷⁴

⁷² Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

⁷³ Příloha č.4. *Program zacházení trvale pracovně nezařaditelné odsouzené ve VTOS*

⁷⁴ *Vnitřní řád věznice Světlá nad Sázavou*

Program zacházení s odsouzenými seniorkami se člení na⁷⁵:

a) Pracovní aktivity

Pracovní terapie spočívá v realizaci sebeobslužných činností tak, aby odsouzení byla schopna samostatného způsobu života a začlenění do společnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Dále jsou to práce potřebné k zajištění každodenního provozu věznice – **úklidová činnost**.

Příklad: Odsouzené ženy si dobrovolně zvolí úklidový závazek na své ubytovně což představuje pravidelný, každodenní úklid jak ložnic tak společných prostor, kulturní místnost, sociální zařízení, sprchy, kuřárna, kuchyňka a společné schodiště. Dle svého aktuálního zdravotního stavu se také mohou zapojit do brigád pro potřeby věznice, jak úklidových ve vnitřních prostorách, tak práce venku v areálu věznice.

b) Vzdělávací aktivity

Vzdělávacími aktivitami se rozumí vzdělávání organizované a realizované Školským vzdělávacím střediskem, vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu a vazby, a vzdělávání v korespondenčních kurzech a síti základních, středních, vyšších odborných či vysokých škol České republiky. Na specializovaném oddělení si odsouzené ženy formou kurzu rozšiřují možnosti společenského a pracovního uplatnění v civilním životě.

- **kurz sociálních dovedností,**
- **kurz komunikačních dovedností,** *př: nácvik samostatné písemné komunikace se soudy, ale i s odbory sociálního zabezpečení v místě bydliště, s kurátory...*
- **jazykové kurzy** (angličtina a němčina), *př: docházka a pravidelná individuální příprava na jazykové kurzy, v případě negramotnosti či neukončeného základního vzdělání odsouzené ženy kurz pro negramotné, kurz základní školy, kurz vaření a kurz šití*
- **kurz Obsluha a práce na počítači**
- **kurz Vaření**
- **kurz Praktické rodinné školy**

⁷⁵ Vnitřní řád věznice Světlá nad Sázavou

c) Speciálně výchovné aktivity

Speciálně výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí skupinové a individuální působení, zaměřené na podporu a rozvoj pozitivního a aktivního přístupu k životu, motivaci k osobnostnímu rozvoji, sebevýchově a sebevzdělávání.

Př: pod dohledem vychovatele terapeuta, speciálního pedagoga a psychologa se dobrovolně účastní programů, které jsou zaměřeny na individuální řešení osobnostních problémů dále na zvládání adaptace na VTOS, na zvládání stresových a zátěžových situací.

Patří sem:

- **sociálně právní poradenství**
- **komunitní setkání**
- **arteterapie**
- **pohybová terapie**
- **abreakční a relaxační terapie**

d) Zájmové aktivity

Jsou to nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti, které dávají odsouzeným ženám možnost smysluplného trávení volného času ve výkonu trestu odnětí svobody.

Př: docházku na tyto aktivity si sami vybírají na základě doporučení specialistů, ale hlavně na individuálním zájmu jednotlivých žen, který si přinášejí z civilního života a snaží se o prohlubování dovedností v daném oboru.

Patří sem:

- **aranžování**, *př: příprava výzdoby věznice k jednotlivým ročním obdobím, příprava výstav k reprezentaci věznice v kulturním středisku Světlá nad Sázavou*
- **zeměpisný kroužek**, *př: práce s mapou a atlasem, sledování naučných cestopisů*
- **videokroužek**, *př: sledování filmů dle aktuální nabídky a zájmu odsouzených žen*
- **biblioterapie**
- **výtvarná výchova**, *př: kurz výtvarných technik,*
- **hudební výchova**, *př: poslech vážné hudby, účast na kulturních vystoupeních pro odsouzené ženy, zpěv za doprovodu kytary*

- **sportovní aktivity**, př: *cvičení na míčích, cvičení v posilovně*
- **keramický kroužek**, př: *výroba drobných keramických předmětů různými technikami (na hrnčířském kruhu, výroba ozdobných kachlí, vánoční a velikonoční ozdoby, figury, popelníky a další dárkové předměty)*

Kromě uvedených aktivit v programu zacházení může odsouzená v době vymezené Vnitřním řádem uspokojovat své potřeby využíváním knihovny věznice odběrem tisku, knih a publikací, sledováním rozhlasových a televizních pořadů, účastí na dalších aktivitách vzdělávacích, kulturních, sportovních, náboženských a zájmových zprostředkovaných věznicí.⁷⁶

Programy zacházení s jednotlivými odsouzenými schvaluje ředitelka věznice nebo služební zástupce ředitelky věznice. Programy zacházení se vyhodnocují v pravidelných termínech stanovených dle jednotlivých typů věznic a projednávají se s odsouzenou, která se rovněž podílí na aktualizaci programu zacházení. Volba a způsob naplňování cíle programu zacházení je vedle chování, jednání, postojů ke spáchanému trestnému činu a výkonu trestu jednou z rozhodujících skutečností při zařazování odsouzených do některé ze tří prostupných skupin vnitřní diferenciací věznice. Hodnocení plnění programu zacházení je základním podkladem pro návrh na přeřazení odsouzené do věznice jiného typu nebo pro návrh na podmíněné propuštění.⁷⁷

1.11. Shrnutí

V teoretické části bakalářské práce jsme čtenáře seznámili s problematikou výkonu trestu odnětí svobody. Blíže jsme se zaměřili na věznicí s mírnějším typem střežení na dozor. K pochopení tématu bylo nutné vysvětlit základní pojmy vězeňství a přiblížit práva a povinnosti odsouzených lidí k trestu. V rámci individuálního přístupu k odsouzeným se ve věznici postupuje výhradně v souladu se zákony a nařízeními. Každý vězeň je povinen plnit stanovený program zacházení, čímž se snaží splnit účel trestu a vytvořit si podmínky pro návrat do společnosti. Vzhledem k zadání práce jsme se podrobněji zaměřili na výkon trestu odnětí

⁷⁶ Vnitřní řád věznice Světlá nad Sázavou

⁷⁷ Vnitřní řád věznice Světlá nad Sázavou

svobody žen, potažmo odsouzených žen v seniorském věku. Jejich postavení ve věznici nese určitá specifika s ohledem k jejich věku a následnému zařazení na specializované oddělení pro trvale pracovně nezařaditelné. Specifický je i přístup ze strany zaměstnanců a i stanovení odpovídajícího programu zacházení.

2 Praktická část

Výkon trestu odnětí svobody znamená pro každého jedince zátěž jak v oblasti psychologických potřeb, tak hlavně v sociální oblasti každodenního života. Výkon trestu je důsledkem disociálního chování člověka, je vyhlášen rozsudkem příslušného soudu, a opírá se o zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník.⁷⁸

Tato bakalářská práce je zaměřena na specifika výkonu trestu odnětí svobody odsouzených žen – seniorek, a na jejich zájem o stanovené aktivity programu zacházení. Po formulaci výzkumného problému jsem se seznámila se stavem poznání v této oblasti. Informace jsem získala z literatury, tisku, internetových stránek a každodenní praxe při práci s odsouzenými ženami. V teoretické části byl podán podrobný výklad o výkonu trestu odnětí svobody jako takovém, o výkonu trestu žen a žen seniorek. Čtenář byl také seznámen s právy a povinnostmi odsouzených a s programem zacházení, který je povinen ve výkonu trestu každý vězeň plnit.

Praktická část této práce se zaměří na analýzu zájmů odsouzených v civilním životě, jejich další rozvoj ve výkonu trestu odnětí svobody, na nabídku aktivit a podmínky pro jejich realizaci vytvořené ve výkonu trestu odnětí svobody, dále na to, zda jsou tyto aktivity vnímány jako dostačující pro tuto specifickou skupinu odsouzených. V závěru praktické části je pak vyhodnocení předpokladů, které vycházejí ze stanoveného cíle práce.

2.1 Cíl průzkumu

Cílem průzkumu v praktické části bakalářské práce je zjistit, jakým aktivitám se trvale pracovně nezařaditelné ženy ve výkonu trestu nejčastěji v rámci programu zacházení věnují. Následně navrhnout vhodnou aktivitu programu zacházení pro trvale pracovně nezařaditelné ženy tak, aby odpovídala specifiku vybrané skupiny a která jim v nabízeném programu zacházení chybí.

⁷⁸ Zákon č.40/2008 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

2.2 Formulace předpokladů

Na základě stanovených cílů bakalářské práce byly stanoveny čtyři předpoklady, vztahující se k danému tématu aktivit programu zacházení specifické skupiny odsouzených – seniorek, zařazených na oddělení trvale pracovně nezařaditelných žen ve věznici s mírnějším typem střežení, v dozoru.

Předpoklady:

- 1. Předpokládáme, že alespoň 80% oslovených odsouzených žen má zájem o aktivity zájmové.**

Operacionalizace: zájmovou aktivitou jsou zde myšleny kroužky :

aranžování

zeměpisný kroužek

videokroužek

biblioterapie

výtvarná výchova

hudební výchova

sportovní aktivity

keramický kroužek

- 2. Předpokládáme, že hlavním kritériem pro výběr aktivit programu zacházení je pro oslovené respondentky jejich zdravotní stav.**

- 3. Předpokládáme, že alespoň 70% respondentek se cítí omezena v aktivitách z důvodu zdravotního stavu.**

- 4. Předpokládáme, že alespoň 80% odsouzených má zájem na realizaci aktivity na ubytovně.**

2.3 Popis výzkumné metody

K dosažení cíle bylo provedeno šetření metodou řízeného rozhovoru.

Řízený rozhovor je veden podle předem stanovené osnovy a je zaměřen k určitému cíli. Slouží k posouzení subjektivních názorů na zkoumaný problém v rámci zkoumaného vzorku. Vzhledem k účelu rozhovoru jsou stanovena témata, připravena struktura a formulovány otázky. Odpovědi tázaných jsou vyhodnocovány podle předem stanovených kritérií. Řízený rozhovor dává prostor pro odpovědi, které výzkumník nemůže předpokládat a otevírá prostor pro motivaci respondentů. Záznamový arch je součástí příloh této bakalářské práce.

Průzkum byl realizován na ubytovně odsouzených žen zařazených do oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné ženy ve Věznici Světlá nad Sázavou. Osloveny byly odsouzené zařazené na specializovaném oddělení s předem stanovenou věkovou kategorií se zařazením do věznice typu dozor.⁷⁹

Průzkum byl založen na dobrovolnosti, anonymitě a souhlasu odsouzených.

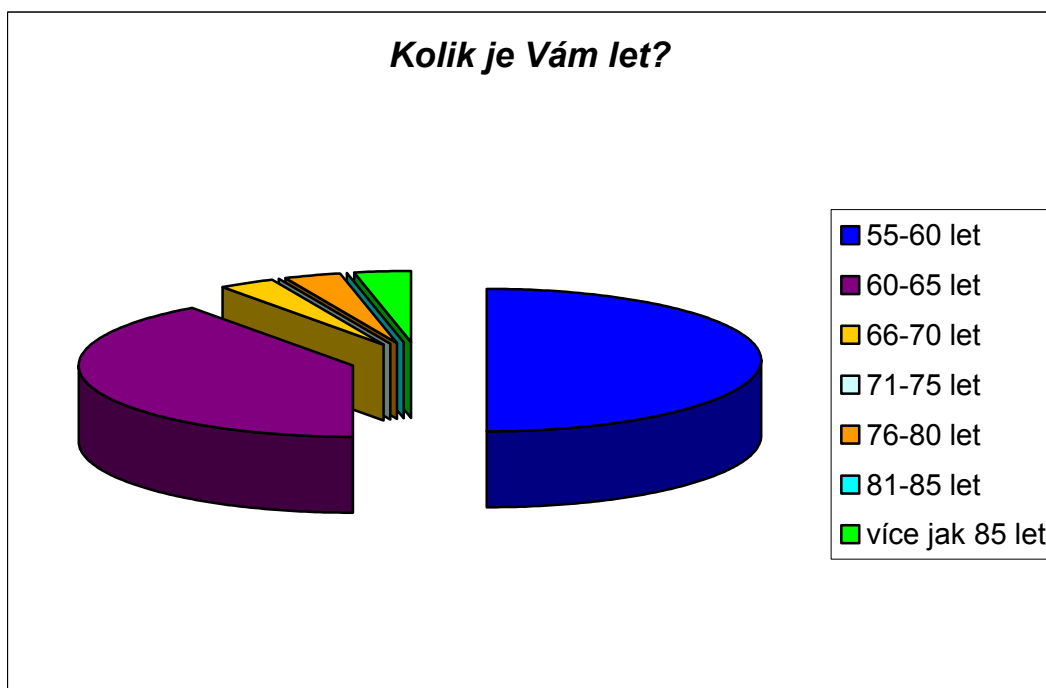
2.4 Výzkumný vzorek

Pro průzkum byly vybrány odsouzené ženy umístěné na specializovaném oddělení trvale pracovní nezařaditelných žen ve věznici s mírnějším typem střežení – v dozoru. Řízený rozhovor byl veden s **30 respondentkami ve věku 56 - 89 let**. Jednalo se o vyčerpávající šetření, tzn. že byly osloveny všechny ženy, které splňují dané požadavky tohoto specializovaného oddělení (tzn. jsou trvale pracovní nezařazené, z pohledu věznice jsou označovány za seniorky (starobní) či invalidní důchodkyně) a v době realizace průzkumu, tzn. v **období leden - březen 2010** jsou ve výkonu trestu odnětí svobody.⁸⁰

⁷⁹ Příloha č.3. *Věznice Světlá nad Sázavou*

⁸⁰ Příloha č.10. *Záznamový arch*

Graf č.1 : Věk respondentek

Tabulka č.1 : Věk respondentek

Respondentky - věk	Počet	Počet v %
55 -60	15	50
60 – 65	12	40,1
66 – 70	1	3,3
71 – 75	0	0
76 – 80	1	3,3
81 – 85	0	0
Více jak 85 let	1	3,3
Celkem	30	100

Řízeného rozhovoru se zúčastnilo všech 30 respondentek, z toho bylo 50% žen (15) ve věku 55 – 60 let, 40,1% žen (12) ve věkové kategorii 60-65 let, 3,3% (1) ve věkové kategorii 66-70 let, 3,3% (1) ve věkové kategorii 76-80 let a 3,3% (1) respondentka ve věku nad 85 let. Nejpočetnější skupina byla ve věku 55-65 let, což patrně souvisí s charakteristikou zkoumaného oddělení.

Graf č.2 : Přehled dosaženého vzdělání

Tabulka č.2 : Přehled dosaženého vzdělání

Přehled dosaženého vzdělání	Počet	Počet v %
Základní	8	26,7
Vyučena	4	13,3
Středoškolské s maturitou	13	43,3
vysokoškolské	5	16,7
Celkem	30	100

Na specializovaném oddělení trvale pracovně nezařaditelných je umístěno 26,7% žen se základním vzděláním, 13,3% žen absolvovalo učební obor, 43,3% středoškolské vzdělání a 16,7% je s vysokoškolským vzděláním. Lze předpokládat, že dosažené vzdělání bude v oblasti zájmu o programy zacházení souviset se zájmem o studium, vzdělávání a biblioterapii.

Graf č.3 : Recidiva

Tabulka č.3 : Recidiva

Přehled odsouzených žen	Počet	Počet v %
Ve výkonu trestu poprvé	22	73,4
Ve výkonu trestu podruhé	6	20
Ve výkonu trestu potřetí a více	2	6,6
Celkem	30	100

Z celkového počtu respondentek je nejvíce – a to 73,4% odsouzených, které se ve výkonu trestu odnětí svobody nachází poprvé. Tato informace je zásadní, jelikož prvotrestané ženy se aktivněji zapojují do stanoveného programu zacházení než-li recidivující.

Graf č.4 : Délka pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody

Tabulka č.4 : Délka pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody

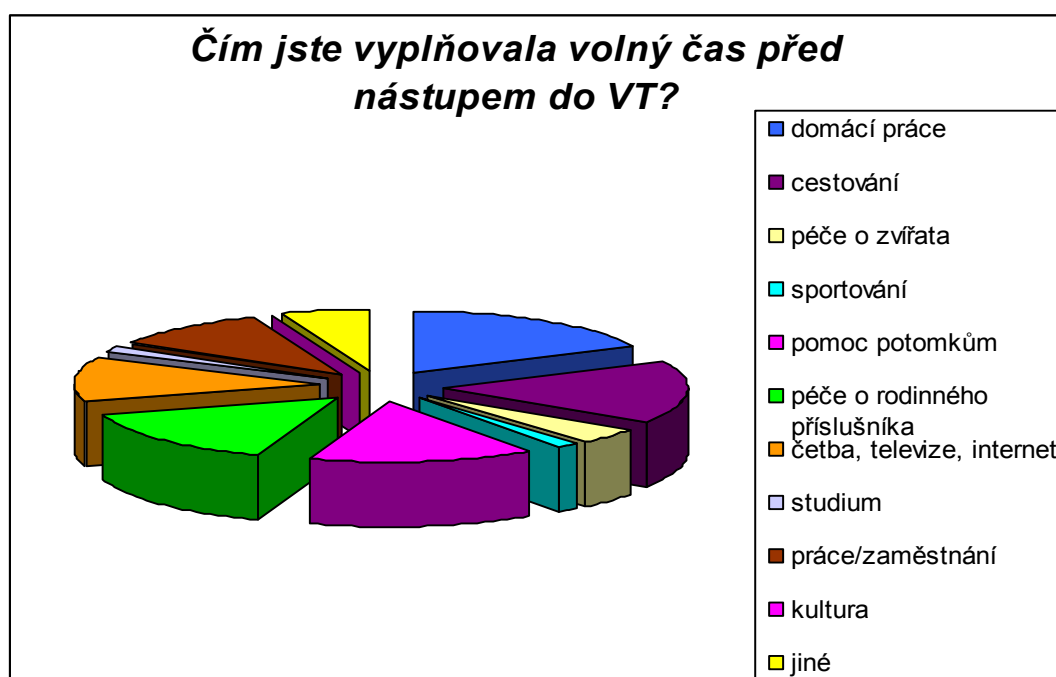
Délka pobytu ve výkonu trestu	Počet	Počet v %
0 – 6 měsíců	6	20
6 měsíců – 1 rok	10	33,4
1 - 3 roky	5	16,6
3 – 5 let	5	16,6
více jak 5 let	4	13,4
Celkem	30	100

Graf a tabulka č.4 má pouze informativní charakter zjišťující délku pobytu jednotlivých odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Domníváme se, že z počátku výkonu trestu je docházka jednotlivých odsouzených na stanovené aktivity menší z důvodů pomalejší adaptace na podmínky ve vězení.

2.5 Prezentace a interpretace dat⁸¹

Tato kapitola obsahuje grafy a tabulky týkající se zájmů odsouzených před nástupem do VTOS, pozitivní a negativní aspekty týkající se průběhu VTOS a aktivit ve VTOS. Další grafy a tabulky jsou již zaměřeny na omezení a ovlivnění výběru aktivit zdravotním stavem, na délku trvání aktivit, na vhodnost prostor vyhrazených aktivitám ve VTOS. Závěrečná část obsahuje návrhy samotných odsouzených na realizaci a průběh aktivit.

Graf č.5 : Přehled zájmů před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody

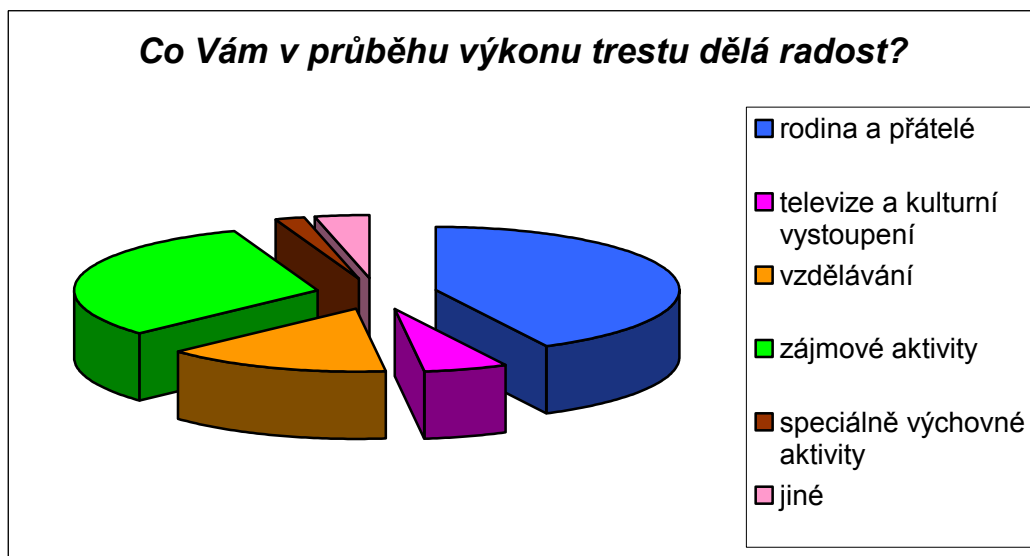
⁸¹ Příloha č.10. Záznamový arch

Otázkou č.5 jsme zjišťovali zájmy odsouzených před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody. Z nabízených možností nejvíce respondentky oslovila varianta domácí práce, která se objevila ve 12 odpovědích, cestování bylo zvoleno v 11 odpovědích, pomoc potomkům a péče o rodinného příslušníka v 10 případech, četba a televize v 8 případech a práce, zaměstnání v 7 případech. U této otázky byla možnost uvést jinou aktivitu než byly nabízené, 3 odsouzené rozšířily nabídku o ruční práce, zahradu a 1 o výtvarné činnosti. Přehledně tuto skutečnost zachycuje graf č. 5.

Tabulka č.5 : Přehled zájmů před nástupem do VTOS

Přehled zájmů před nástupem do věznice	Počet
Domácí práce	12
Cestování	11
Péče o zvířata	3
Sportování	1
Pomoc potomkům	10
Péče o rodinného příslušníka	10
Četba, televize, internet	8
Studium	1
Práce/zaměstnání	7
Jiné	4
Celkem odpovědí	67

Graf č.6 : Pozitivní aspekty ovlivňující průběh výkonu trestu

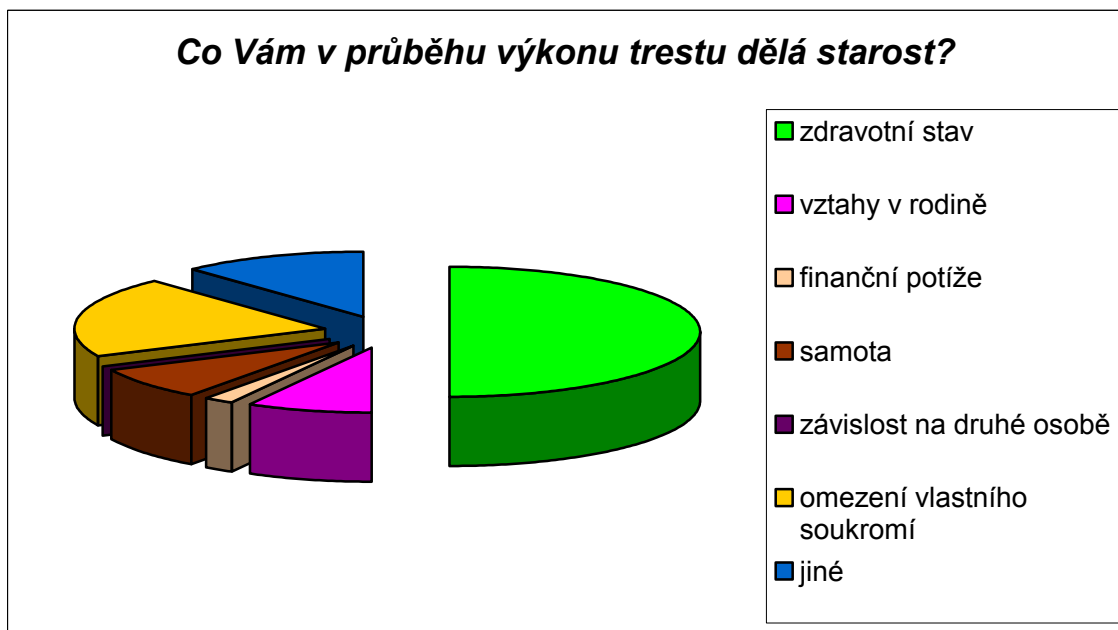
Tabulka č.6 : Pozitivní aspekty ovlivňující průběh výkonu trestu

Pozitivní aspekty	Počet
Rodina a přátelé	23
Televize a kultura	3
Vzdělávání	8
Zájmové aktivity	17
Speciálně výchovné aktivity	1
Jiné	2
Celkem odpovědí	54

Otázkou č.6 a č.7 byly zjišťovány pozitivní a negativní aspekty, které mimo jiné ovlivňují chování a prožívání v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, vlastní rozhodování jednotlivých respondentek při výběru vhodných aktivit programu zacházení a následně jejich plnění. Na tuto otázku měly respondenty možnost odpovědět ve více variantách.

Ke spokojenosti života ve výkonu trestu odnětí svobody dle výpovědí respondentek přispívají rodinné a přátelské vztahy. Tato možnost je potvrzena v 23 odpovědích žen. Z praxe vyplývá, že se jedná především o vztahy, které odsouzené udržují formou písemné korespondence, pravidelných návštěv a telefonních hovorů. Další velmi důležitá varianta jsou zájmové aktivity, které uvedlo 17 žen. Vzdělávací aktivity si vybralo 8 respondentek, převážně se středoškolským nebo vysokoškolským vzděláním. Jedna respondentka uvedla jinou variantu a to pomoc druhým a jedna odpověděla, že jí ve výkonu trestu nedělá radost nic.

Graf č.7 : Negativní aspekty ovlivňující průběh výkonu trestu

Tabulka č.7 : Negativní aspekty ovlivňující průběh výkonu trestu

Negativní aspekty	Počet
Zdravotní stav	25
Vztahy v rodině	4
Finanční potíže	1
Samota	4
Závislost na druhé osobě	0
Omezení vlastního soukromí	10
Jiné	6
Celkem odpovědí	50

Mezi negativní činitele ovlivňující hladký průběh výkonu trestu patří dle uvedených odpovědí především v 25 případech zdravotní stav odsouzených žen a v 10 případech omezení vlastního soukromí. Mezi dalšími možnostmi, které respondentky během rozhovoru uvedly byly šikana, bezmocnost, omezení pohybu, sdílení prostoru s ostatními a blbost.

Otázka č.8 zjišťovala jaké aktivity programu zacházení si jednotlivé ženy vybraly, a kterým se aktivně věnují v průběhu výkonu trestu. Volba a následná docházka na tyto aktivity se stává povinností vyplývající z plnění stanoveného programu zacházení.

Graf č.8 : Jakým aktivitám se respondentky věnují ve výkonu trestu

**Tabulka č.8 : Jakým aktivitám se respondentky věnují
ve výkonu trestu**

Aktivity ve VTOS	Počet	Počet v %
Sportovní	5	7,9
Vzdělávací	9	14,3
Rukodělné	18	28,6
Zahradnické	9	14,3
Aranžování	1	1,6
Zeměpisný kroužek	0	0
Videokroužek	0	0
Biblioterapie	7	11,1
Výtvarná výchova	8	12,7
Hudební výchova	1	1,6
Keramický kroužek	4	6,3
Jiné	1	1,6
Celkem odpovědí	63	100

Z průzkumu vyplynulo, že nejvíce navštěvovanými aktivitami programu zacházení jsou rukodělné činnosti (28,6%), dále zahradnické práce (14,3%) a vzdělávací aktivity (14,3%). Jako další jsou výtvarná výchova (12,7%), biblioterapie (11,1%), sportovní aktivity (7,9%), keramický kroužek (6,3%) a hudební výchova (1,6%). Nejstarší respondentka uvedla jako jediná i samooblužné práce, které ji z důvodu jejího vysokého věku a zdravotnímu omezení vyplní veškerý čas strávený ve výkonu trestu.

Následující **otázky č.9 a č.10** jsou zaměřeny na zjištění zda zdravotní stav respondentek ovlivňuje výběr aktivit a zda je také omezuje v rozhodování při výběru vhodné aktivity programu zacházení.

Graf č.9 : Výběr aktivit ovlivněn zdravotním stavem

Tabulka č.9 : Výběr aktivit ovlivněn zdravotním stavem

Ovlivnění zdr.stavem	Počet	Počet v %
Ano	22	73,4
Ne	6	20
Částečně	2	6,6
Celkem	30	100

Na základě zjištění ovlivňuje výběr aktivit programu zacházení zdravotní stav odsouzených žen, a to v 73,4%. Variantu částečně si vybralo 6,6% odsouzených převážně z důvodu dlouhodobého chronického onemocnění, které ovšem nevedlo k invaliditě a v běžném životě je neomezovalo natolik, aby byly závislé na pomoci druhé osoby.

Graf č.10 : Omezení ve výběru aktivit zdravotním stavem

Tabulka č.10 : Omezení ve výběru aktivit zdravotním stavem

Omezení zdr.stavem	Počet	Počet v %
Ano	15	50
Ne	9	30
Částečně	6	20
Celkem	30	100

Při výběru z aktivit nabízených věznicí bylo zjištěno, že 50% respondentek je zcela omezeno a 20% částečně omezeno svým zdravotním stavem. Pouze 30% uvedlo, že jejich zdravotní stav je nijak neomezuje při výběru aktivit. Varianta částečně znamená omezení v oblasti sportu nebo omezení z důvodu konání kroužku v místnostech, které bohužel odsouzené nemohou z důvodu zdravotních potíží navštěvovat, jelikož jsou umístěny v 5.patře věznice.

Otázka č.11 měla za úkol zjistit, zda si samy respondentky vybraly vhodné aktivity z nabídky věznice k tomu, aby se jejich zdravotní stav zlepšil, kdy samy, vlastním přístupem a iniciativou mohou přispět k udržení dobré fyzické kondice.

Graf č.11 : Výběr aktivit zaměřený na zlepšení zdravotního stavu

Tabulka č.11 : Výběr aktivit zaměřený na zlepšení zdravotního stavu

Zlepšení zdr.stavu	Počet	Počet v %
Ano	17	56,6
Ne	13	43,4
Celkem	30	100

Variantu ano si vybralo 56,6% respondentek a 43,4% uvedlo variantu ne. Z toho vyplývá, že snahu o zlepšení svého zdravotního stavu projevuje vyšší procento odsouzených žen než-li těch, které o zlepšení neprojevují zájem.

Úkolem **otázky č.12** bylo zjistit, zda je dostatek vhodných aktivit programu zacházení k udržení fyzické kondice v nabídce věznice, které si mohou odsouzené zvolit a navštěvovat.

Graf č.12 : Dostatečnost aktivit zaměřených na zlepšení fyzické kondice

Tabulka č.12 : Dostatečnost aktivit zaměřených na zlepšení fyzické kondice

Aktivity na zlepšení fyzické kondice	Počet	Počet v %
Ano	8	26,7
Spíše ano	10	33,3
Spíše ne	8	26,7
Ne	4	13,3
Celkem	30	100

S nabídkou vhodných aktivit programu zacházení ke zlepšení fyzické kondice odsouzených je spokojeno 60% dotazovaných. 40% respondentek vidí nabídku nedostatečnou s ohledem k jejich možnostem a zájmu.

Otázka č.13 zjišťovala, zda je průběh aktivit přiměřený zdravotnímu stavu odsouzených, tzn. zda jsou zvoleny vhodné pedagogické metody a přístupy.

Graf č.13 : Přiměřenost průběhu aktivity ke zdravotnímu stavu

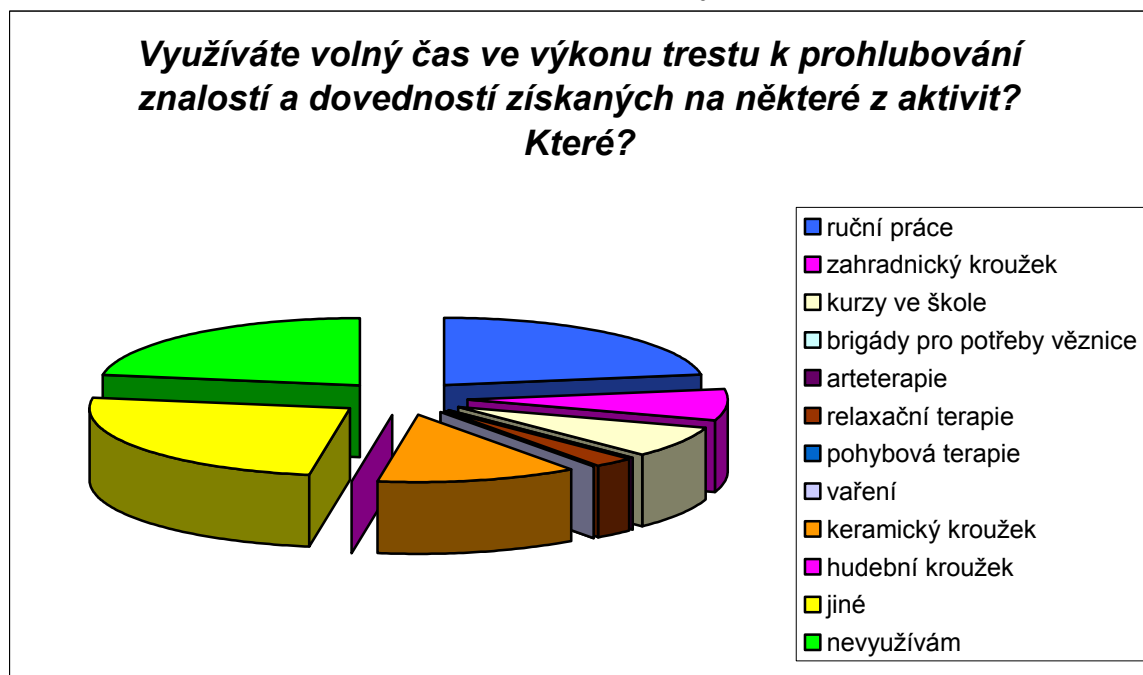
Tabulka č.13 : Přiměřenost průběhu aktivity ke zdravotnímu stavu

Přiměřenost průběhu aktivity ke zdravotnímu stavu	Počet	Počet v %
Ne	2	6,6
Některé	1	3,3
Ano	27	90,1
Všechny	0	0
celkem	30	100

Pokud si respondentky vybraly aktivitu dle svého zájmu, pak 90,1% z nich považuje její průběh za přiměřený svému zdravotnímu stavu a svým schopnostem a možnostem. Důvodem pro její zvolení bylo právě zlepšení fyzické kondice, terapie, paměťový trénink a manuální zručnost.

Mezi upřímnou odpověď respondentky patřila odpověď :“..... aktivity mám jako terapii, potřebuji klid od ostatních, nechci je furt vidět....“

**Graf č.14 : Využívání volného času k prohlubování znalostí a dovedností
v rámci aktivity**

**Tabulka č.14 : Využívání volného času k prohlubování znalostí a dovedností
v rámci aktivity**

Prohlubování znalostí v rámci aktivity	Počet
Ruční práce	9
Zahradnický kroužek	3
Kurzy ve škole	3
Brigády pro potřeby věznice	0
Arteterapie	0
Relaxační terapie	1
Pohybová terapie	0
Vaření	0
Keramický kroužek	5
Hudební kroužek	0
Jiné	10
Ne, nevyužívám	9
Celkem odpovědí	40

U **otázky č.14** respondentky vybíraly odpovědi z nabízených možností s tím, že nezvolily pouze jednu možnost, ale oslovilo je více variant, zároveň i doplnily vybranou škálu možností o další varianty.

Své znalosti a dovednosti si zdokonalují a prohlubují převážně samostudiem a odborným výkladem pedagoga volného času. Jedná se především o ruční práce v 9 případech a v 5 případech v keramickém kroužku, kde znalosti techniky jsou nezbytné pro práci s daným materiálem.

Mezi jiné patřily odpovědi luštění křížovek, výuka anglického jazyka, historie a výtvarné techniky.

Graf č.15 : Denní časové omezení aktivit

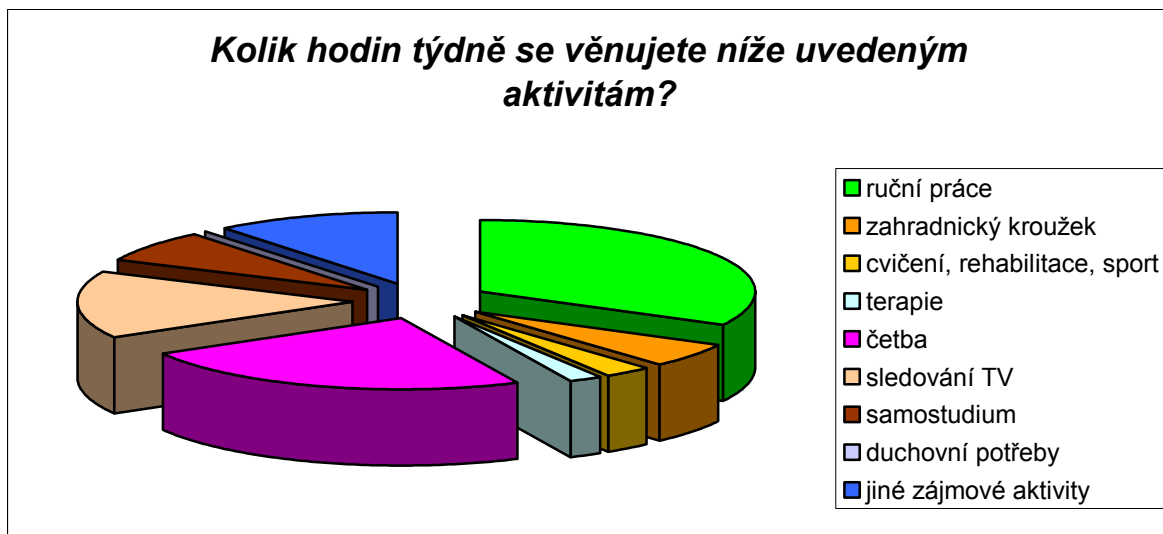
Tabulka č.15 : Denní časové omezení aktivit

Denní časové omezení aktivit	Počet	Počet v %
Méně než 1 hodina denně	0	0
1 hodina denně	3	10
2 hodiny denně	10	33,4
Více jak 2 hodiny denně	17	56,6
Celkem	30	100

Otázka č.15 byla zaměřena na denní časový úsek, kterým by respondentky chtěly strávit svůj čas ve výkonu trestu odnětí svobody aktivitami.

Nejvíce odpovědí - a to 56,6% se vyslovilo k délce více jak 2 hodiny denně. Variantu méně jak 1 hodina denně si nevybrala žádná z respondentek.

Graf č.16 : Průměrná týdenní doba strávená aktivitami

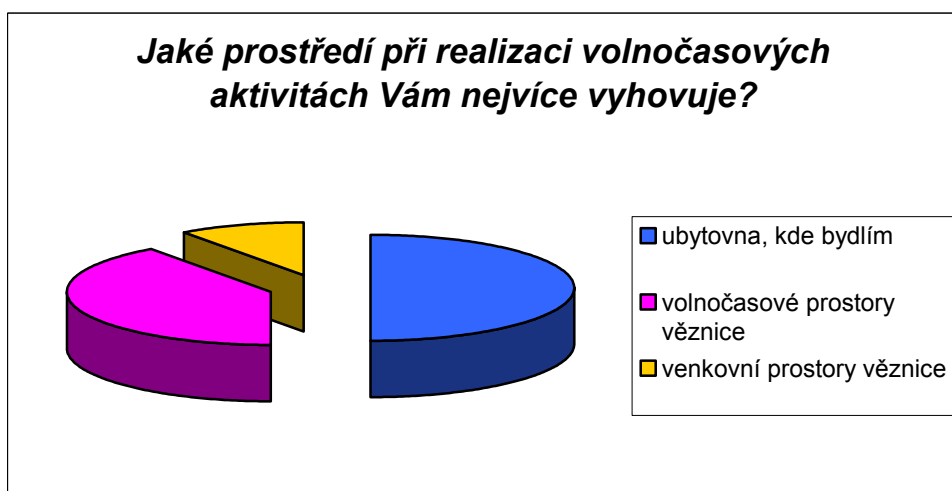

Tabulka č.16 : Průměrná týdenní doba strávená aktivitami

Průměrná týdenní doba strávená aktivitou	Počet hodin v Ø
Ruční práce	36
Zahradnický kroužek	6
Cvičení, rehabilitace, sport	3
Terapie	2
Četba	26,05
Sledování televize	16,7
Samostudium	8
Duchovní potřeby	0
Jiné zájmové aktivity	11,75

Výsledkem **otázky č.16** jsou průměrem přepočteny časy, které jednotlivé respondentky tráví čas na aktivitách programu zacházení a také svůj volný čas strávený vybranými aktivitami na ubytovně. Nejvíce času ve výkonu trestu tráví odsouzené ručními pracemi průměrně 36 hodin týdně, četbou 26,05 hodin týdně, sledováním televize 16,7 hodin týdně. Mezi jinými zájmovými aktivitami jmenovaly luštění křížovek, pracovní aktivity, sebeobslužné práce a výtvarné techniky.

Graf č.17 : Prostředí pro volnočasové aktivity

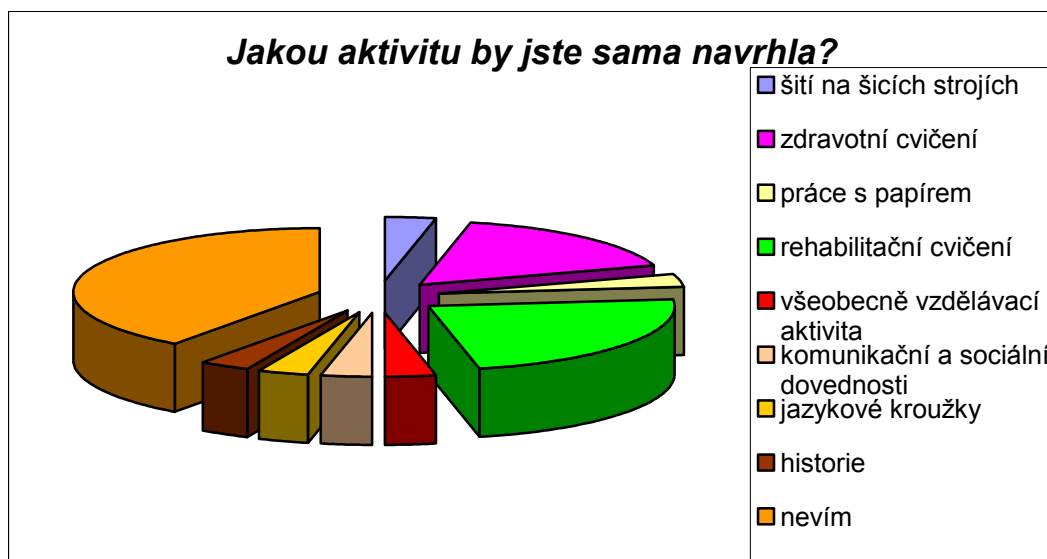

Tabulka č.17 : Prostředí pro volnočasové aktivity

Prostředí pro realizaci aktivit	Počet	Počet v %
Ubytovna, kde bydlím	15	50
Volnočasové prostory věznice	12	40
Venkovní prostory věznice	3	10
Celkem	30	100

Cílem **otázky č.17** bylo zjištění, které z prostor ve věznici nejvíce odsouzeným vyhovuje při realizaci aktivit. 50% respondentek se vyjádřilo k ubytovně, na které bydlí a 40% se rozhodlo pro volnočasové prostory věznice. Domníváme se, že větší procento odsouzených má zdravotní problémy spojené s pohybovým aparátem a s dýcháním, z tohoto důvodu nejsou prostory pro volnočasové aktivity vhodně umístěny (v 5.patře).

Graf č.18 : Návrh na novou aktivitu

Tabulka č.18 : Návrh na novou aktivitu

Navržená aktivita	Počet
Šití na šicích strojích	1
Zdravotní cvičení	5
Práce s papírem	1
Rehabilitační cvičení	7
Všeobecně vzdělávací aktivita	1
Komunikační a sociální dovednosti	1
Jazykové kroužky	1
Historie	1
Nevím	12
Celkem	30

Na **otázku č.18** odpovědělo nevím nebo „... jsem spokojená s tím co věznice nabízí.“11 respondentek. Z 19 odpovědí vyplývá, že odsouzeným chybí v nabídce aktivit programu zacházení zejména zdravotní (5) a rehabilitační (7) cvičení. Tato skutečnost je ovlivněna především jejich potřebou pohybu, který by byl přiměřený jejich aktuálnímu zdravotnímu stavu.

Graf č.19 : Časová realizace aktivity

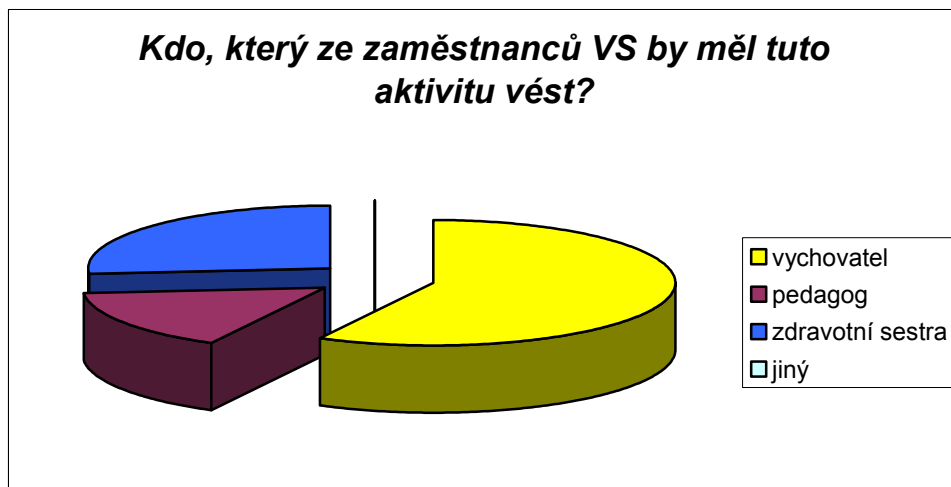

Tabulka č.19 : Časová realizace aktivity

Časová realizace aktivity	Počet	Počet v %
1 x týdně 1 hodina	3	15,8
1 x týdně 3 hodiny	1	5,3
2 x týdně 1 hodina	6	31,6
2 x týdně 2 hodiny	2	10,5
3 x týdně 1 hodina	5	26,3
3 x týdně 5 hodin	1	5,3
Každý den 3 hodiny	1	5,3
Celkem odpovědí	19	100

Na **otázku č.19** a následné č.20 a č.21 odpovídalo pouze 19 respondentek, které samy navrhly aktivitu, která jim v nabídce chybí a které by se chtěly po dobu výkonu trestu věnovat. 31,6% žen by zvolenou aktivitou chtěla trávit volný čas 2x týdně 1 hodinu, dalších 26,3% odpovědělo 3x týdně 1 hodinu, 15,8% by stačilo pouze 1x týdně 1 hodina, 10,5% uvedlo 2x týdně 2 hodiny.

Graf č.20 : Vedoucí aktivity

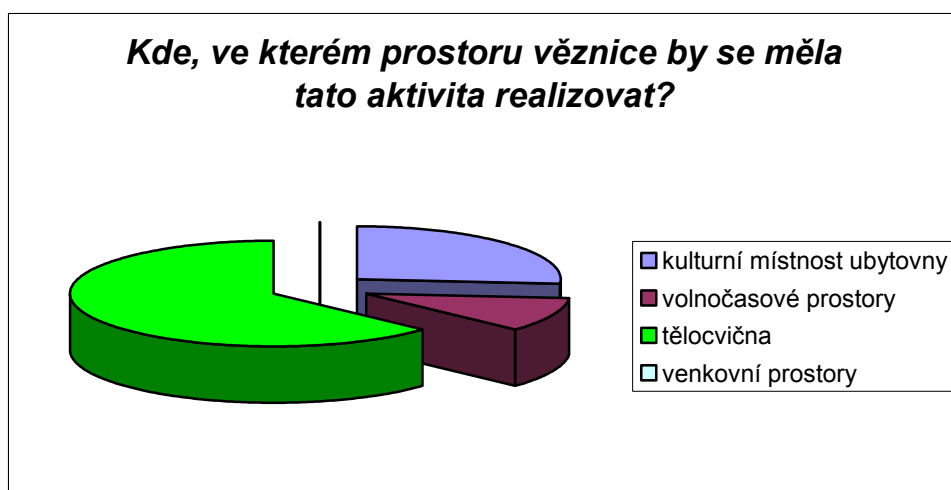

Tabulka č.20 : Vedoucí aktivity

Vedoucí aktivity	Počet	Počet v %
Vychovatel	11	57,9
Pedagog	3	15,8
Zdravotní sestra	5	26,3
Jiný	0	0
Celkem odpovědí	19	100

Jako vedoucího aktivity si vybralo svého kmenového vychovatele 57,9% respondentek, 15,8% považovalo za kompetentního speciálního pedagoga a 26,3% zdravotní sestru, která, jak se domníváme, by měla zajišťovat navrhované zdravotní a rehabilitační cvičení.

Graf č.21 : Prostor realizace aktivity

Tabulka č.21 : Prostor realizace aktivity

Prostor pro aktivitu	Počet	Počet v %
kulturní místnost ubytovny	5	26,3
volnočasové prostory	2	10,5
tělocvična	12	63,2
venkovní prostory	0	0
Celkem odpovědí	19	100

Otázka č.20 se vztahuje k již výše zmiňovaným aktivitám. Z tohoto důvodu si vybraly respondentky prostor k realizaci volnočasové aktivity v 63,2% tělocvičnu. Z důvodu zdravotního omezení a znalosti prostředí by jim ve 26,3% vyhovovala k realizaci aktivity kulturní místnost na ubytovně kde bydlí a jen v 10,5% prostory určené pro volnočasové aktivity.

Otázka č.22 Je ještě něco, co by jste mi chtěla k obsahu našeho rozhovoru sdělit?

Na tuto otázku respondentky odpovídaly, že nemají žádné další připomínky. Odsouzené ji spíše využily k tomu, aby se se mnou mohly dát do hovoru buď o běžných denních starostech a nebo o dění a životě na ubytovně. Vlastně díky této poslední otázce se moje šetření na oddělení trvale pracovní nezařaditelných žen několikanásobně prodloužilo právě z důvodu jejich potřeby popovídat si.

2.6 Ověření platnosti předpokladů

Na základě zpracovaných informací bylo provedeno zhodnocení stanovených předpokladů.

2.6.1 Předpoklad č. 1

Předpokládáme, že alespoň 80% oslovených odsouzených žen má zájem o aktivity zájmové.

Vzhledem k faktu, že odsouzené na oddělení trvale pracovně nezařaditelných žen se nemohou účastnit pracovních aktivit pro věznicí právě z důvodu zdravotního omezení, byl v naprosté většině případů největší zájem o aktivity zájmové, které byly dále rozčleněny na dílčí: sportovní, vzdělávací, rukodělné, zahradnické, aranžování, zeměpisný kroužek, videokroužek, biblioterapie, hudební kroužek, výtvarný a keramický kroužek. Rukodělným pracím, zahradnickým pracím, výtvarné výchově a práci v keramickém kroužku se věnuje 73% odsouzených. Právě tyto aktivity byly považovány za velice důležité pro cílovou skupinu trvale pracovně nezařaditelných žen, neboť nejvíce napomáhají rozvoji motorických schopností. Druhá početná skupina respondentek 27% se kladně vyjádřila ke vzdělávacím aktivitám a k biblioterapii. Tato skupina, jak bylo uvedeno výše, je složena převážně z žen se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, které tyto aktivity navštěvují hlavně z důvodu oživení si již získaných znalostí.

Výsledky průzkumného šetření předpoklad nepotvrdily.

2.6.2 Předpoklad č. 2

Předpokládáme, že hlavním kritériem pro výběr aktivit programu zacházení je pro oslovené respondentky jejich zdravotní stav.

Kritériem pro výběr aktivit programu zacházení byl šetřením zjištěn zdravotní stav odsouzených, jak je uvedeno v tabulce a grafu č. 9. což je potvrzení předpokladu.

Výsledky průzkumného šetření předpoklad potvrdily.

2.6.3 Předpoklad č. 3

Předpokládáme, že alespoň 70% respondentek se cítí omezena v aktivitách z důvodu zdravotního stavu.

U tohoto předpokladu se 50% respondentek vyjádřilo, že je zcela omezeno v aktivitách z důvodu zdravotního stavu a 20% respondentek je omezeno částečně, což je uvedeno v tabulce a grafu č. 10. Pokud veličinu částečně budeme považovat za kladnou odpověď, pak se tento předpoklad potvrdil.

Výsledky průzkumného šetření předpoklad potvrdily.

2.6.4 Předpoklad č. 4

Předpokládáme, že alespoň 80% odsouzených má zájem na realizaci aktivity na ubytovně.

O realizaci aktivit programu zacházení na ubytovně projevilo zájem 50% respondentek a 40% se vyslovalo pro realizaci aktivit ve volnočasových prostorách věznice k tomu určených, což je uvedeno v tabulce a grafu č. 17. Ani v případě návrhu nové aktivity se odsouzené nevyslovily pro konání na ubytovně, uvedeno v grafu č. 21.

Výsledky průzkumného šetření předpoklad nepotvrdily.

2.7 Shrnutí výsledků

K tomuto účelu byla sestavena osnova pro řízený rozhovor, který byl uskutečněn na specializovaném oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné ženy Věznice Světlá nad Sázavou. Rozhovoru se účastnilo všech 30 oslovených žen, které splňují podmínky pro zařazení právě na toto oddělení.

V úvodu rozhovoru jsme zjišťovali věk a vzdělání respondentek, následně jejich pobyt ve výkonu trestu – poprvé či opakovaně a délka pobytu. Z analýzy výsledků jsme konstatovali, že nejpočetnější skupinou jsou ženy prvotrestané ve věku 55 – 65 let, se středoškolským vzděláním a s délkou pobytu za mřížemi od 6 měsíců do 1 roku. Výjimkou je pouze 1 žena s věkem nad 85 let, 5 žen

vysokoškolským vzděláním a 4 ženy s délkou pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody nad 5 let.

Následující otázky se již zaměřily na zájmovou oblast respondentek. Mezi zájmy před umístěním do výkonu trestu odnětí svobody převažovaly odpovědi - péče o rodinu, domácí práce, cestování a zaměstnání. Sportovní aktivity vzhledem k věku a zdravotnímu stavu byly mezi nejméně zmíněnými.

K dosažení cíle bakalářské práce jsme si stanovili 4 předpoklady z nichž první měl za úkol zjistit, zda odsouzené ženy zařazené na specializované oddělení pro trvale pracovně nezařaditelné mají zájem spíše o zájmové aktivity programu zacházení. Tento předpoklad se překvapivě nepotvrdil. Seniorky projevily zájem o zájmové aktivity v 70% a v dalších 30% o aktivity vzdělávací. Tomu odpovídá i dosažené vzdělání vzorku respondentek. Tím, že bylo z počtu 30 oslovených 59,9% středoškolaček a vysokoškolaček, lze usuzovat, že ženy v prostředí VTOS i v pozdějším věku mají zájem se zdokonalovat a upevňovat si nabitě vědomosti a dovednosti získané během života.

Další dva předpoklady empirického průzkumu se zaměřily na zdravotní stav odsouzených seniorek a na výběr aktivit, který je či není omezen jejich zdravotními obtížemi. Vzhledem k tomu, že předpoklady byly potvrzeny, lze konstatovat, že právě zdravotní problémy a omezení jsou velkým problémem zkoumané skupiny. K tomuto zjištění musí přistupovat a mít na zřeteli všichni zaměstnanci VS, kteří s touto skupinou odsouzených pracují.

Poslední předpoklad týkající se prostoru realizace aktivity se také nepotvrdil. Domnívali jsme se, že oslovená skupina odsouzených nebude mít zájem o realizaci aktivit jinde než-li na své ubytovně. Ovšem z odpovědí jednoznačně vyplynulo, že i přes zdravotní omezení (dýchací a pohybové problémy) mají ženy zájem opustit ubytovnu a aktivitám se věnovat buď ve volnočasových prostorách nebo v tělocvičně. Lze se domnívat, že pobyt celý den v jednom známém prostoru - chodba a ložnice ubytovny, nepůsobí na ženy podnětně, vadí jim přítomnost stále stejných tváří a nekonečné bezduché rozhovory a debaty.

Ze čtyř stanovených předpokladů se potvrdily předpoklady č. 2, 3, předpoklad č. 1, 4 se nepotvrdil.

Závěr

Výkon trestu odnětí svobody sebou přináší mnoho změn v životě člověka, mnohá omezení, kterým je jedinec povinen se přizpůsobit. Tato omezení, následná změna prostředí, ztráta sociálního kontaktu se svými blízkými i přáteli, ztráta soukromí, ale také zhoršování všech tělesných i psychických funkcí vede k náročné, velmi problematické a dlouhotrvající adaptaci starších, prvotrestaných lidí na podmínky výkonu trestu. Pobyt ve vězeňském prostředí znamená velkou zátěž, kterou označujeme prizonizací, ale znamená rovněž vážné ohrožení návratu do života po ukončení trestu. Současně je ale nutné podotknout, že jejich pobyt ve věznici klade velmi vysoké nároky i na zaměstnance Vězeňské služby zabezpečující práci s nimi.

Prioritní součástí účelného využívání volného času odsouzených, zvláště pracovně nezařazených, je nabídka zájmové činnosti a uspokojování kulturních potřeb. Zájmovými aktivitami programu zacházení se rozumí nejrozumnější formy individuální a skupinové zájmové činnosti, které rozvíjejí, v souladu s účelem výkonu trestu, schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti odsouzených.

Pro kvalitní život seniorů i lidí se zdravotním omezením je důležitý nejen rozvoj fyzické kondice, ale především duševní pohoda. Správné vyhodnocení individuálních potřeb je nutným předpokladem pro smysluplně připravený program zacházení, což nepochybně zvyšuje efektivitu odborného zacházení s vězněnými seniory.

Cílem této bakalářské práce a z výsledků řízeného rozhovoru je patrné, že odsouzené ženy v seniorské věku mají zájem především o rukodělné, zahradnické a výtvarné činnosti, které přibližně odpovídají zájmům, kterým se věnovaly před nástupem do trestu. Mají zájem svůj volný čas vyplnit klidnou a hlavně smysluplnou aktivitou, která má konkrétní výsledky. Projevují také zájem o vzdělávání a samostudium. Zájmové aktivity typu sportovní činnosti, zpěv či taneční kroužky je vzhledem k charakteristice daných činností oslovily velmi sporadicky.

V nabídce věznice postrádají rehabilitační nebo zdravotní cvičení. Jejich zájem o tuto aktivitu je především vázán k jejich zdravotnímu stavu, poměrně dlouhé době, kterou tráví svůj čas v nečinnosti na ubytovně a při sedavých aktivitách – vyšívání, pletení nebo šití. Jejich pohyb je velmi omezen prostorem ubytovny či vycházkového dvora, kam mají v předem stanovenou dobu povolen vstup. Takovéto cvičení má suplovat rehabilitaci, lázeňské pobyty a masáže v civilním životě, které právě důchodci velmi často, k zlepšení své fyzické kondice, využívají.

Bakalářská práce se podrobně zaměřila na legislativu a práci se seniory ve výkonu trestu. Výsledky této práce jsou určeny pro konkrétní, specifickou skupinu lidí, pro zaměstnance vězeňské služby, kterým mohou pomoci při zdokonalení odborného zacházení se seniory ve výkonu trestu odnětí svobody. Je totiž pravděpodobné, že počet seniorů v českých věznicích bude i nadále vzrůstat a zacházení s nimi jako specifickou skupinou se stane problémem našeho vězeňství.

Návrh opatření

Z průzkumu vyplynulo, že odsouzeným v nabídce zájmových aktivit programu zacházení, které nabízí věznice a zajišťují jejich realizaci odborní zaměstnanci oddělení výkonu trestu (tj. vychovatelé, speciální pedagogové a pedagogové volného času), chybí kroužek zdravotního cvičení. Tato aktivita by splnila požadavky a zájem především žen ze specializovaného oddělení pro trvale pracovně nezařaditelné, které mají zdravotní problémy a nebo jsou jinak omezeny ve výběru aktivit.

Zdravotní cvičení je speciálně zaměřené cvičení, které může sloužit ke zlepšování fyzické kondice, redukci nadváhy, protažení zkrácených svalů, či nácviku správného držení těla. Cvičitelé jsou většinou vyškolení fyzioterapeuti, nebo lidé, kteří mají speciální školení pro zdravotní cvičení. Zdravotní cvičení je velmi vhodné pro lidi se sedavým zaměstnáním, bolestmi zad, nadváhou, vadným držením těla, při poruchách koordinace pohybů, nebo pro každého, kdo si chce udržet dobrou kondici do vysokého věku.⁸²

Zdravotní cvičení se může cvičit buď bez pomůcek, nebo také s řadou pomůcek jako jsou například overbally, velké míče, elastické pásy, gumy, balanční plochy apod. Hodina je seskládaná různě, někdy může obsahovat prvky z jógy či pilates, jindy je zase zaměřená na posílení zádových svalů. Zdravotní cvičení obsahuje posilovací, protahovací, uvolňovací a tvarovací cvičení. Cvičí se při klidné hudbě, neběhá se ani neskáče. Zdravotní cvičení pomáhá dopřát si tu pravou relaxaci.⁸³

Cvičení na míči je výborné pro posilování zad. Napomáhá správnému držení těla a tím pomůže v boji s bolavými zády. Cviky na míči lékaři doporučují lidem všech věkových kategorií, dětem, dospělým, ale i starším lidem⁸⁴.

⁸² www.ocviceni.cz, [cit. 2010-03-10]

⁸³ www.ocviceni.cz, [cit. 2010-03-10]

⁸⁴ www.ocviceni.cz, [cit. 2010-03-10]

Projekt zdravotního cvičení

Vedoucí aktivity: vychovatelka Jana Vobořilová
Místo konání: tělocvična, v případě vhodného počasí venku
Termín konání: jednou týdně, středa 8,30 – 9,30 hodin

Cíl projektu:

Cílem zdravotního cvičení v rámci zájmových aktivit programu zacházení je přispívat svými specifickými prostředky k rozvoji (ke kultivaci) osobnosti každé odsouzené v rámci jejích omezených možností, zejména zajištěním optimálního tělesného a pohybového rozvoje.

Cílem projektu je především hledání alternativ aktivního využití volného času ve výkonu trestu, pěstování návyků vedoucích ke změně životního stylu a kompenzace duševního stavu. Vést odsouzené k rozvoji vytrvalosti, koordinaci pohybů, fyziologicky správně provádět cvičení a naučit je vnímat vlastní tělo, jeho nedostatky i přednosti.

Metody:

výklad
ukázka (návuk správných technik jednotlivých cviků)
posilování jednotlivých svalových skupin
návuk práce s dechem
cvičení jógy, cvičení na gymnastických míčích
hodnocení a sebehodnocení

Formy:

práce individuální
skupinové cvičení
60 minutová cvičební jednotka

Didaktické zásady:

zásada přiměřenosti

zásada názornosti

zásada aktivity a uvědomělosti

zásada postupnosti a soustavnosti

zásada trvalosti

zásada emocionálnosti

Obsah:

rozcvičení na zahřátí jednotlivých svalových skupin

protahování, posilování jednotlivých svalových skupin

předcvičování, vytváření a fixace správných návyků

Jóga – uvolňovací cviky, cvičení na míčích

protažení celého těla

zhodnocení výkonů cvičících žen

Materiálové zabezpečení:

odborná literatura z oblasti rehabilitačního cvičení, cvičení Jógy, podklady

z internetových stránek cvicime.cz, ocviceni.cz, rehabilitační cvičení

relaxační hudba na CD, radiomagnetofon

karimatky, nafukovací gymnastické míče

Docházka jednotlivých žen se eviduje v archu Evidence docházky účastníků aktivity programu zacházení viz. příloha č. 8. Vyhodnocení 1x za dva měsíce v osobní kartě odsouzené při pravidelném vyhodnocování stanoveného programu zacházení vychovatelem.

Seznam použitých zdrojů

ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. 2008. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-138-0

JESENSKÝ, Ján. 2000. *Andragogika a gerontagogika handicapovaných*. Vyd.1. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-7184-823-9

JURÁKOVÁ I. 2003. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita.

KLEVETOVÁ, Dana. DLABALOVÁ, Irena. 2008. *Motivační proky při práci se seniory*. Vyd.1. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2169-9

KUCHTA, Josef., VÁLKOVÁ, Helena. a kol. 2005. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Vyd.1. Praha: C.H. Beck. ISBN 80-7179-813-4

KRATOCHVÍL, V., KUCHTA, J., MATES, P., KALVODOVÁ, V., ZEZULOVÁ, J., 2003. *Vybrané otázky problematiky žen a mladistvých ve věznicích*. Praha: ČHV. ISBN 80-86436-13-6

LATA, Jan. 2007. *Účel a smysl trestu*. Vyd.1. Praha: LexisNexis. ISBN 978-80-86920-24-5

MÜHLPACHR, Pavel. 2004. *Gerontopedagogika*. Vyd.1. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3345-2

NEŠPOROVÁ, Olga. SVOBODOVÁ, Kamila. VIDOVIČOVÁ, Lucie. 2008. *Zajištění potřeb seniorů s důrazem na roli nestátního sektoru*. Vyd.1. Praha: VÚPSV. ISBN 978-80-87007-96-9

SOCHŮREK, Jan. 2007. *Kapitoly z penologie II.díl*. Vyd.1. Liberec: TU Liberec. ISBN 978-807372-204-3

SOCHŮREK, Jan. 2007. *Kapitoly z penologie III.díl*. Vyd.1. Liberec: TU Liberec. ISBN 978-80-372-205-0

STUART-HAMILTON, Ian. 1999. *Psychologie stárnutí*. Vyd.1. Praha: Portál. ISBN 80-7178-274-2

ŠÍMA, A., SUK, M. 2008. *Základy práva pro střední a vyšší odborné školy*. Vyd. 8. Praha: C.H.Beck. ISBN 978-80-7400-014-0

TREGLER, Jiří. 2007. *Senioři ve výkonu trestu odnětí svobody*. Rigorózní práce. Brno.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd.4. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-414-4

VÁGNEROVÁ, Marie. 2000. *Vývojová psychologie*. Vyd.1. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0

Grafologie a psychologie. 2009. Abraham Maslow-pyramida potřeb. [online].[cit. 2009-07-15]. Dostupné z: <<http://ografologii.blogspot.com/2008/04/abraham-maslow-pyramida-potreb.html>>

Vedeme.cz. 2009:Vybrané teorie motivace k vedení lidí. [online].[cit. 2009-07-15].

Dostupné z:

http://www.vedeme.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=85&Itemid=69>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2010. Invalidní důchody. [online].[cit. 2010-01-16].

Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/619>>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2010. Starobní důchody. [online].[cit. 2010-01-16].

Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/618>>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. 2010. Zásady OSN pro seniory. [online].[cit. 2010-01-16]. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/1111>>

O cvičení. 2010. Cvičení na míči. [online].[cit. 2010-03-10]. Dostupné z:

<<http://www.ocviceni.cz/cviceni-na-mici-a204.html>>

O cvičení. 2010. Zdravotní cvičení. [online].[cit. 2010-03-10]. Dostupné z:

<<http://www.ocviceni.cz/zdravotni-cviceni-a81.html>>

O cvičení. 2010. Joga. [online].[cit. 2010-03-10]. Dostupné z:

<<http://www.ocviceni.cz/joga-a3.html>>

Vnitřní řád Věznice Světlá nad Sázavou, 2009

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník,

Zákon č. 306/2008 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční stráži České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Nařízení generálního ředitele č. 15/2001, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 10/2000 Sb. Ministerstva spravedlnosti, o srážkách z odměny osob, které jsou ve VTOS, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob

Vyhláška č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Seznam příloh

Příloha 1: Maslowa Pyramida potřeb (ke kapitole 1.8.1)

Příloha 2: Právní normy upravující výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody
(ke kapitole 1.2)

Příloha 3: Věznice Světlá nad Sázavou (ke kapitole 1,7 a 2)

Příloha 4: Program zacházení ve VTOS (ke kapitole 1.10.1)

Příloha 5: Vyhodnocení programu zacházení (ke kapitole 1.9.2)

Příloha 6: Projekt speciálně výchovné aktivity Abreakce a relaxace
(ke kapitole 1.6)

Příloha 7: Jóga (ke kapitole 1.6)

Příloha 8: Evidence docházky účastníků aktivity programu zacházení
(ke kapitole 1.6)

Příloha 9: Záznamový arch řízeného rozhovoru (ke kapitole 2.4 a 2.5)

Příloha 10: Fotodokumentace

Seznam obrázků

Obrázek 1 Letecký pohled

Obrázek 2 Dětské hřiště

Obrázek 3 Ubytovna odsouzených žen

Obrázek 4 Ubytovna odsouzených žen

Obrázek 5 Chodba ubytovny

Obrázek 6 Ložnice

Obrázek 7 Kulturní místnost

Obrázek 8 Kulturní místnost

Obrázek 9 Koupelna

Obrázek 10 Kuchyňka na specializovaném oddělení

Obrázek 11 Ložnice

Obrázek 12 Ložnice

Obrázek 13 Práce pro sdružení KIWANIS

Obrázek 14 Výzdoba vycházkového dvora

Obrázek 15 Mandala

Obrázek 16 Ruční práce - výrobky

Obrázek 17 Ruční práce - výrobky

Obrázek 18 Ruční práce - výrobky

Obrázek 19 Ruční práce - výrobky

Obrázek 20 Zahradnický kroužek

Obrázek 21 Brigáda ve Stanici ochrany fauny v Pavlově

Obrázek 22 Brigáda ve Stanici ochrany fauny v Pavlově

Obrázek 23 Pavlov – po práci

Obrázek 24 Brigáda ve Stanici ochrany fauny v Pavlově

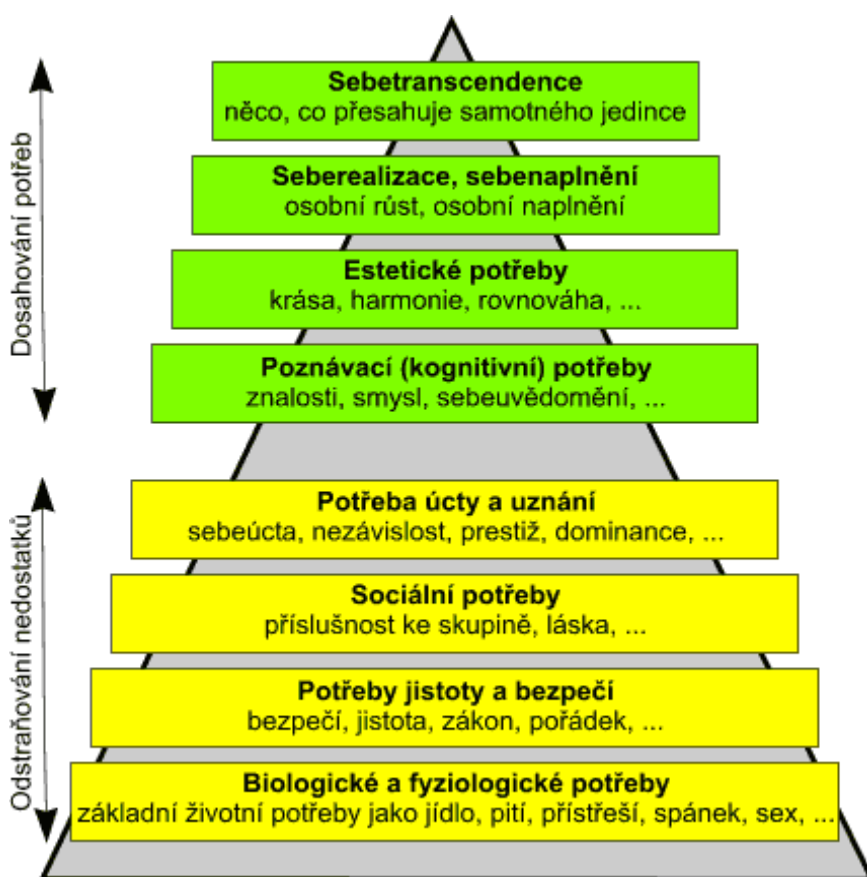
Příloha č.1

Maslowa Pyramida potřeb

Teorie potřeb jsou pravděpodobněji nejznámější teorie motivace. Tvrdí, že lidé jsou poháněni dosáhnout svého maximálního potenciálu, ovšem pokud se jim do cesty nepostaví překážky. Tyto překážky zahrnují hlad, žízeň, finanční problémy a vůbec všechno, co lidem brání v jejich plném rozvoji.

Jedním z nejvýznačnějších výzkumníků v této oblasti byl americký psycholog Abraham Maslow (*1908 - †1970), který uvedl v roce 1943 svoji slavnou hierarchii potřeb.⁸⁵

Teprve pokud máme uspokojeny základní (fyziologické) potřeby, obracíme se k uspokojení potřeb vyšších. Pociťovaný nedostatek nebo frustrace na nižší úrovni nám tedy zabrání postupovat výš. Jsou-li naopak všechny naše základní potřeby satureovány, přecházím automaticky na **vyšší úroveň**, a předchozí stupně už nevnímáme jako svou prioritu.

Maslowa hierarchie potřeb

⁸⁵ www.vedeme.cz, [cit. 2009-07-15]

Příloha č. 2

Právní normy upravující výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody

1. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky, v platném znění. Tato zákonná norma upravuje organizační členění Vězeňské služby (dále také jen VS ČR) České republiky, a stanovuje oprávnění a povinnosti příslušníků a občanských zaměstnanců VS ČR.

2. Zákon č. 169/1999 Sb., o Výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění. Tímto zákonem jsou zejména upravena práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

3. Zákon č. 293/1993 Sb., o Výkonu vazby, v platném znění. Obdobně jako výše uvedený právní předpis upravuje práva a povinnosti obviněných osob ve výkonu vazby.

4. Vyhláška MS č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění. Jedná se o prováděcí předpis k Zákonu č. 169/1999 Sb.

5. Vyhláška MS č. 109/1994 Sb., kterou se vydává Řád výkonu vazby, v platném znění. Tato právní norma představuje prováděcí předpis k Zákonu č. 293/1992 Sb.

6. Zákon 40/2009 Sb., Trestní zákoník

Příloha č. 3

Věznice Světlá nad Sázavou

Věznice Světlá nad Sázavou leží na Českomoravské vysočině, v severozápadní části města Světlá nad Sázavou. Areál do roku 1999 sloužil jako škola v přírodě Školského úřadu Teplice. Z důvodu nedostatečné ubytovací kapacity ve věznicích byl počátkem roku 2000 celý komplex budov převeden do užívání Vězeňské služby ČR. Záměrem bylo vybudovat zde moderní vězeňské zařízení pro odsouzené ženy. V letech 2000 až 2006 prošel areál věznice rozsáhlou rekonstrukcí, kterou můžeme rozdělit do dvou etap.

První etapa přestavby byla dokončena v září 2004, a díky ní došlo k navýšení ubytovací kapacity z 200 na 520 míst. Kapacita však již nedostačuje, protože od roku 2008 je ve věznici více jak 600 odsouzených. Druhá etapa rekonstrukce probíhala za plného chodu a souvisela s vybudováním signálně zabezpečovacího zařízení. Dokončena byla v roce 2006, kdy proběhla oficiální kolaudace. Zpočátku bylo ve věznici také několik odsouzených mužů, zaměstnaných ve vnitřní režii. V současné době zajišťují vnitřní režii výhradně ženy, takže se z některých staly údržbářky, zámečnice, truhlářky apod. Po šesti letech od založení světelské věznice se tak podařilo přetvořit školské zařízení v nejmodernější ženskou věznici v České republice, obehnanou zdí postavenou z betonu, vysokou 3,5 metru a silnou 20 cm.

Ve Věznici Světlá nad Sázavou vykonávají trest odnětí svobody odsouzené ženy zařazené do věznice s dohledem, dozorem, ostrahou, zvýšenou ostrahou a mladistvé. Organizace života, obsah a formy zacházení s odsouzenými ženami přihlížejí k psychickým a fyzickým zvláštnostem žen i k jejich věku.

Dle Zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. jsou specifikovány odlišnosti výkonu trestu u některých skupin odsouzených:

- výkon trestního opatření u mladistvých žen
- výkon trestu u odsouzených žen – matek nezletilých dětí
- výkon trestu odsouzených trvale pracovně nezařaditelných
- výkon trestu odsouzených s duševními poruchami a poruchami chování
- výkon doživotních trestů
- výkon trestu u odsouzených cizinek

Věznice Světlá nad Sázavou jako jediná v České republice zajišťuje od roku 2002 výkon trestu matek s dětmi od jednoho do tří let. Od roku 2004 byla profilace věznice rozšířena o výkon vazby těhotných a odsouzených s novorozenci. Kromě toho však věznice zajišťuje výkon trestu specifickým skupinám odsouzených žen, které vyžadují zvláštní přístup, a proto byla ve věznici zřízena další specializovaná oddělení:

Bezdrogová zóna – pro odsouzené ženy zařazené v dozoru, které mají drogu v anamnéze, nebo se drogou cítí ohroženy. Program zacházení je zde realizován komunitě - skupinovou formou, jeho rozsah je 26 hodin týdně.

Specializované oddělení odsouzených matek nezletilých dětí – pro matky pečující o děti od jednoho do tří let, které nebyly omezeny v rodičovské odpovědnosti, řádně pečovaly o své dítě, mají finanční zajištění nákladů dítěte ve VTOS a kladné stanovisko orgánu sociálně právní ochrany dítěte. Programy zacházení jsou povinné a specifické pro toto oddělení, odsouzené se s dětmi účastní i četných extramurálních aktivit mimo věznici (vycházky, návštěvy kulturních akcí).

Oddělení pracovně nezařaditelných – pro ženy důchodového věku a ženy, jimž pracovní zařazení nedovoluje jejich zdravotní stav.

Výstupní oddělení – pro odsouzené, jimž je třeba pomáhat při přípravě na samostatný způsob života před výstupem do civilního života. Program zacházení je zaměřen na podporu a rozvoj postojů a dovedností potřebných k návratu do společnosti a umožnění soběstačného života po propuštění.

Příloha č. 4**Program zacházení trvale pracovně nezařaditelné odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody**

Světlá nad Sázavou

Program zacházení ve VTOS**výchozí**

Kód vězně:

Příjmení:

Jméno:

	Cíle programu	Udržování fyzické kondice Podpora kontaktů se synem a vnukem Aktivní využití času v podmínkách VTOS
1.	Pracovní aktivity pracovně nezařadit	Úklidové a samoobslužné práce
2.	Vzdělávací aktivity Studuje ŠVS: ne Počet hodin studia na ŠVS: 0,0000	---
3.	Speciálně výchovné aktivity	Arteterapie Biblioterapie
4.	Zájmové aktivity	Kurz výtvarných technik Jóga prstů
5.	Oblast utváření vnějších vztahů	Písemný kontakt a návštěvy se synem a vnukem

Přiřazené aktivity

Kód aktivity	Typ aktivity	Název aktivity
VT - Z	Zájmové	Kurz výtvarných technik
VT - Z	Zájmové	Jóga prstů
VT - S	Speciálně výchovné	Arteterapie
VT - S	Speciálně výchovné	Biblioterapie

Tento program zacházení jsem si zvolil a zavazuji se jej plnit datum podpis odsouzeného
datum podpis speciálního pedagoga
datum Schvaluji: podpis ŘV /I.ZŘV

Příloha č. 5

Vyhodnocení programu zacházení

list.č. ...1.....

.....
Kód vězně

Jméno a příjmení odsouzeného

datum narození

Ods. je umístěna na oddělení C2/2 - oddělení trvale pracovně nezařaditelných žen, na ložnici prvotrestaných, v hodnoceném období neabsolvovala dálkovou eskortu, nebyla umístěna na krizovém oddělení. **Cíle PZ - plní celém rozsahu**

Udržování fyzické kondice - fyzickou kondici si udržuje v rámci svých možností, poslední dobou je unavená.

Podpora kontaktů se synem a vnukem - odsouzená udržuje písemný i fyzický kontakt prostřednictvím pravidelných návštěv se svým synem i vnukem.

Aktivní využití času v podmínkách VTOS - volný tráví docházkou na studovnu, baví ji výtvarné práce, čte literaturu, luští křížovky a píše korespondenci.

Pracovní aktivity - trvale pracovně nezařaditelná, zapojuje se do pomocných a úklidových prací na ložnici. Odvedená práce je v požadované kvalitě, ve svých věcech udržuje pořádek. Není nutná kontrola ze strany vychovatele.

Vzdělávací aktivity – nebyly stanoveny, nevyžaduje, nad rámec svých povinností pravidelně dochází do studovny

Speciálně výchovné aktivity - arteterapii nenavštěvuje z důvodu jejího momentálního přerušení a biblioterapii navštěvuje pravidelně.

Zájmové aktivity - v kurzu výtvarných technik maluje skleněné nádoby. Tuto činnost vykonává na ubytovně. Zvolila si novou aktivitu jógu prstů.

Utváření vnějších vztahů - odsouzená udržuje písemný i fyzický kontakt prostřednictvím pravidelných návštěv se svým synem i vnukem.

Pořádek a kázeň - ods. v hodnoceném období nebyla kázeňsky odměněna ani trestána. Pokyny zaměstnanců VS respektuje a plní, je vstřícná k ostatním, neodmítá pomoc druhým, je tichá, nevyvolává konflikty, u ostatních odsouzených je oblíbená.

Hodnocení PZ - stanovený program zacházení plní v celém rozsahu, je zařazena v I.PSVD, postupně si vytváří podmínky pro PP.

Doporučení – program zacházení není třeba aktualizovat, bez doporučení.

S hodnocením seznámena:

Hodnocení zpracoval:

Datum:

Podpis:

PROJEKT

Skupina technik – abreakce a relaxace

Vedoucí aktivity: vychovatel terapeut Mgr. Jaroslav Hradecký

Místo konání: psychoterapeutická místnost budovy A a tělocvična

Termín konání: dle rozpisu, pětkrát týdně, celkem devět a půl hodiny

Cíl projektu:

Hlavním cílem projektu je naučit odsouzené odreagovat se od zátěže stresu a dosáhnout psychického a fyzického stavu po relaxaci. Naučit odsouzené relaxovat a následně dosáhnout odstranění tenzí a souvisejících problémů.

Obsah:

Obsahem projektu je zapojení odsouzených potýkajících se s problémy pocitu přetrvávajícího napětí a z toho plynoucích nežádoucích projevů v jejich jednání, jako podrážděnost či sklíčenost. Využít speciální psychoterapeutické místnosti budovy A či tělocvičny. Zapojit odsouzené se shodnou či přibližnou indikací.

- Zahájení pozdravem, písničkou, pohybovou hrou
- Seznámení účastnic s tématem
- Seznámení se zvolenou technikou či technikami, pokud pokračuje téma z minulého zaměstnání, provést připomenutí
- Seznámení s novou technikou pomocí výkladu a ukázky
- Nácvik techniky a její provádění
- Protahovací a dechová cvičení
- Závěrečné zhodnocení zaměstnání zúčastněnými a vyjádření pocitů
- Závěr zaměstnání

Formy:

- skupinová

Metody

- výklad
- ukázka
- nácvik technik
- řízené provádění technik
- abreakční prvky: zpěv, tanec s hudbou, krátké a dynamické závodivé hry a soutěže
- protahovací cvičení
- dechová cvičení
- autogenní trénink

Příloha č. 7

J ó g a

V józe je kladen důraz na plynulé přechody mezi jednotlivými pozicemi a na správnou techniku dýchání. Důležité jsou techniky pozic, jógové dýchání, relaxace a koncentrace, vnímání plynulosti pohybu a celkové uvědomování si sebe sama.

Původní záměr jógy měl náboženský význam, mělo dojít k dosažení vyšších duchovních hodnot pomocí meditace – nakonec i samotný překlad slova jóga znamená spojení s Bohem. Jóga pomáhá překonávat lidem vlastní ego a posouvá hranice lidských možností. Jóga má mnoho variant, mezi ty nejznámější patří např. Hatha jóga, Bhakti jóga, Džňána jóga, Rádža jóga, Karma jóga, Kundaliní jóga nebo Guru jóga.

Na co je jóga dobrá

Jóga nabízí duševní i tělesnou pohodu, harmonii a zklidnění. Cvičení jógy by mělo pomoci odbourat chronický stres, naučit vás relaxovat a načerpat novou energii. Cvičení jógy také vyrovňuje svalové dysbalance, obnovuje přirozenou pružnost páteře a zlepšuje funkce srdce.

Stupně jógy

Už tisíce let existuje tzv. 8 stupňů jógy, od kterých se následně odvíjejí jednotlivé varianty jógy, formy se pak navzájem prolínají, jedna technika podporuje druhou.

Základní stupně jógy jsou:

1. Všeobecné etické principy (jama)
2. Pravidla morálky jedince (nijama)
3. Cvičení jogových pozic (ásán)
4. Jógové dechové techniky (pránajáma)
5. Ovládnutí smyslů (pratjáhára)
6. Koncentrace mysli (dhárana)

7. Meditace (dhjána)
8. Splynutí s Universem (samadhi)

Cvičení v praxi znamená zejména nácvik jednotlivých jógových pozic (Asány), procvičování různých metod relaxace (např. blesková relaxace, relaxace s napětím a uvolněním svalů, relaxace využívající účinku výdechu, relaxace autosugescí apod.) a základní dechová cvičení (Nádí Šódhana).

Kdo může jógu cvičit

Jógu může cvičit téměř každý, při zdravotních potížích je možné upravit cvičení na míru. Cvičení jógy není nutné omezovat ani v těhotenství, existuje speciální druh jógy určený pro budoucí maminky nazývaný gravijóga.

Co je ke cvičení jógy potřeba

Na cvičení jógy stačí běžná podložka a pohodlné oblečení. Jóga se většinou cvičí bez bot a nepoužívá se u ní žádné speciální náčiní.⁸⁶

⁸⁶ www.ocviceni.cz, [cit. 2010-03-10]

Příloha č. 8

Evidence docházky účastníků aktivity programu zacházení :

Název aktivity: KROUŽEK ZDRAVOTNÍ CVIČENÍ

tabulka

Záznamový arch – řízený rozhovor

Dobrý den,

toto je rozhovor realizovaný v rámci bakalářské práce na téma „Seniorky ve VTOS“, kterou vypracovávám v rámci studia na TU Liberec. Všechna sdělená data budou zpracována statisticky a anonymně.

1. Kolik je Vám let?

- 55 -60
- 60 – 65
- 66 – 70
- 71 – 75
- 76 – 80
- 81 – 85
- více než 85 let

2 . Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- základní
- vyučena
- středoškolské s maturitou
- vysokoškolské

3. Pokolikáté jste ve výkonu trestu odnětí svobody?

4. Jak dlouho jste ve výkonu trestu odnětí svobody?

- 0 – 6 měsíců
- 6 měsíců – 1 rok
- 1 - 3 roky
- 3 – 5 let
- více jak 5 let

5. Čím jste vyplňovala volný čas před nástupem do VT?

- domácí práce
- cestování
- péče o zvířata
- sportování
- pomoc potomkům
- péče o rodinného příslušníka
- četba, televize, internet
- studium
- práce/zaměstnání
- kultura
- jiné:.....

Co Vám v průběhu výkonu trestu dělá radost?

- rodina a přátelé
- televize a kulturní vystoupení
- vzdělávání
- zájmové aktivity
- speciálně výchovné aktivity
- jiné:.....

6. Co Vám v průběhu výkonu trestu dělá starost?

- zdravotní stav
- vztahy v rodině
- finanční potíže
- samota
- závislost na druhé osobě
- omezení vlastního soukromí
- jiné:.....

7. Jakým aktivitám se věnujete ve výkonu trestu?

- sportovním
- vzdělávacím
- rukodělným
- zahradnickým
- aranžování
- zeměpisný kroužek
- videokroužek
- biblioterapie
- výtvarná výchova
- hudební výchova
- keramický kroužek
- jiné

9. Je výběr aktivit ovlivněn Vaším zdravotním stavem?

- ano
- ne
- částečně

10. Omezuje Vás Váš zdravotní stav ve výběru aktivit?

- ano
- ne
- částečně

11. Zvolila jste si aktivity zaměřené na zlepšení Vašeho zdravotního stavu?

- ano
- ne

12. Domníváte se, že aktivit zaměřených na zlepšení nebo udržení Vaší fyzické kondice je dostatek?

- ano
- spíše ano
- spíše ne
- ne

13. Když se zamyslíte nad svou oblíbenou aktivitou, kterou jste uvedla výše, považujete její průběh za přiměřený Vašemu zdravotnímu stavu?

- ne
- některé
- ano
- všechny

Uveďte důvod Vašeho rozhodnutí, proč jste si vybrala právě tuto aktivitu.

14. Využíváte volný čas ve výkonu trestu k prohlubování znalostí a dovedností získaných na některé z aktivit? Které?

- ruční práce
- zahradnický kroužek
- kurzy ve škole
- brigády pro potřeby věznice
- terapie
 - arteterapie
 - relaxační terapie
 - pohybová terapie
- vaření
- keramický kroužek
- hudební kroužek
- jiné:.....

15. Kolik hodin denně by mělo být, dle Vašeho názoru, vyhrazeno ve výkonu trestu aktivitám?

- méně než 1 hodina denně
- 1 hodina denně
- 2 hodiny denně
- více jak 2 hodiny denně

16. Kolik hodin týdně se věnujete níže uvedeným aktivitám?

- ruční práce:.....
- zahradnický kroužek:.....
- cvičení, rehabilitace, sport:.....
- terapie:.....
- četba:.....
- sledování televize:.....
- samostudiu:.....
- duchovní potřeby:.....

- jiné zájmové aktivity:.....

17. Jaké prostředí při realizaci volnočasových aktivitách Vám nejvíce vyhovuje?

- ubytovna, kde bydlím
- volnočasové prostory věznice
- venkovní prostory věznice

18. Jakou aktivitu by jste sama navrhla?

19. Jak často by tato aktivita měla být realizována?

20. Kdo, který ze zaměstnanců VS by měl tuto aktivitu vést?

21. Kde, ve kterém prostoru věznice by se měla aktivita realizovat?

22. Je ještě něco, co by jste mi chtěla k obsahu našeho rozhovoru sdělit?

Děkuji za váš čas

Příloha č. 10

Obrázek 1 Letecký pohled

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 2 Dětské hřiště

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 3 Ubytovna odsouzených žen *zdroj: vnitřní materiály věznice*

Obrázek 4 Ubytovna odsouzených žen *zdroj: vnitřní materiály věznice*

Obrázek 5 Chodba ubytovny

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 6 Ložnice

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 7 Kulturní místnost

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 8 Kulturní místnost

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 9 Koupelna

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 10 Kuchyňka na specializovaném oddělení

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 11 Ložnice

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 12 Ložnice

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 13 Práce pro sdružení KIWANIS

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 14 Výzdoba vycházkového dvora

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 15 Mandala

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 16 Ruční práce - výrobky

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 17 Ruční práce - výrobky

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 18 Ruční práce - výrobky

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 19 Ruční práce - výrobky

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 20 Zahradnický kroužek

zdroj: vnitřní materiály věznice

Extramurální aktivity PZ

Obrázek 21 Brigáda ve Stanici ochrany fauny v Pavlově

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 22 Brigáda ve Stanici ochrany fauny v Pavlově

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 23 Pavlov – po práci

zdroj: vnitřní materiály věznice

Obrázek 24 Brigáda ve Stanici ochrany fauny v Pavlově

zdroj: vnitřní materiály věznice

